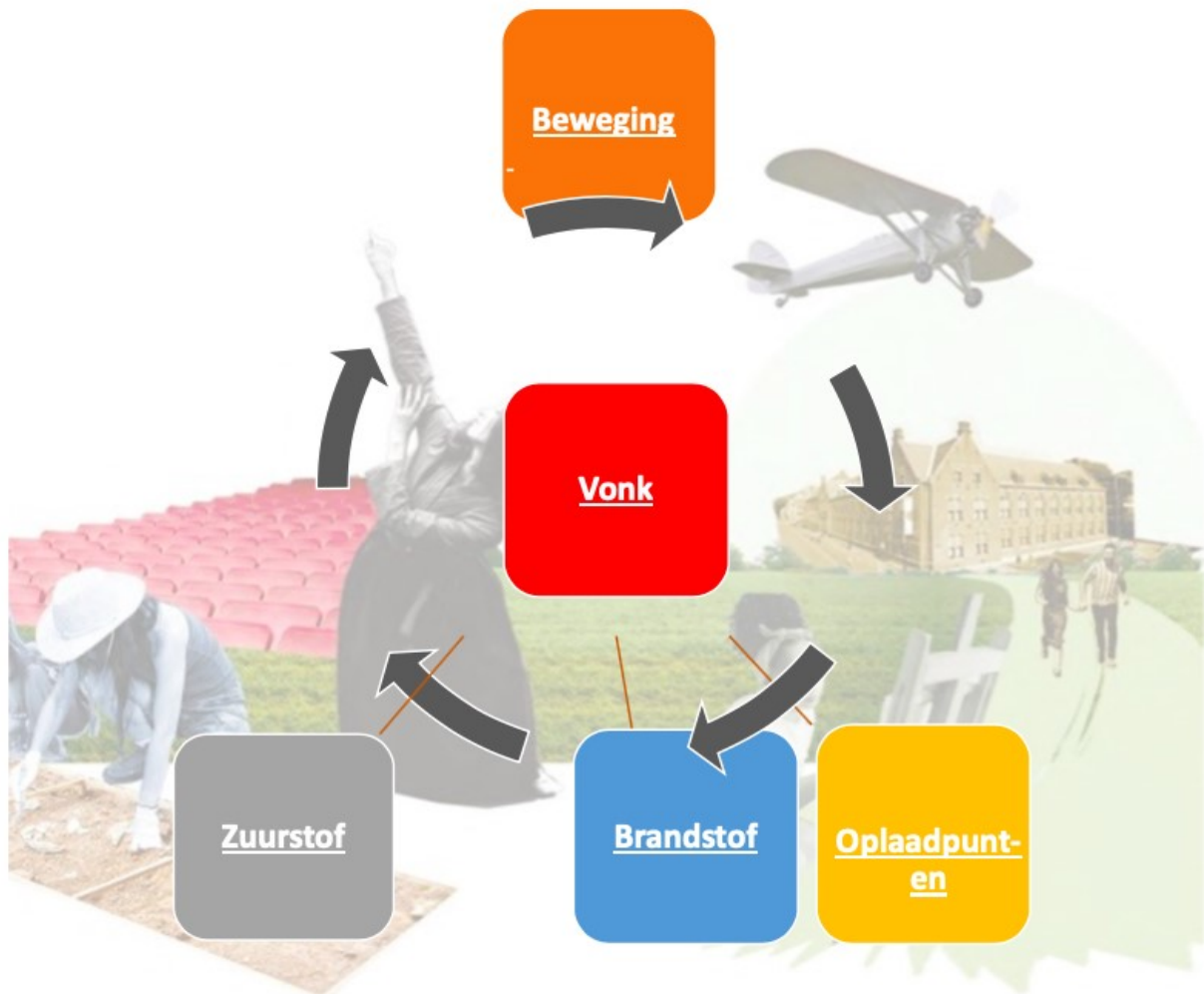

Van vonk naar vuur

Naar een duurzame samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein

Een verkenning in opdracht van de provincie Utrecht, door
Wies Rosenboom, Bertien Minco en Josephine Lemmens.
April 2021

PROVINCIE **UTRECHT**

Beste lezer,

De komende jaren wil de provincie gaan inzetten op cultuurparticipatie in relatie tot het sociaal domein. Op dit moment hebben wij geen actieve rol op dit onderwerp, maar we vinden het wel van belang dat alle mensen de gelegenheid krijgen om actief deel te nemen aan kunst en cultuur. Wij onderzoeken welke rol en inzet voor ons als provincie passend is en welke bijdrage wij hieraan kunnen leveren. De eerste stap hierin is gezet met de bijgevoegde verkenning 'Van vonk naar vuur' die wij hebben laten uitvoeren naar de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein.

Voor de verkenning is gesproken met ambtenaren en culturele en welzijnsorganisaties uit een aantal gemeenten in de provincie (Amersfoort, Bunnik, Houten, Nieuwegein, Rhenen, Stichtse Vecht, Utrecht en Woudenberg) en landelijke, provinciale en regionale instellingen zoals het Fonds voor Cultuurparticipatie, LKCA, VSB fonds, Kunst Centraal, Idea Regio Cultuurcentrum, Kunstloc Brabant en Kunstgebouw Zuid-Holland. De verkenning geeft een goed beeld van wat er lokaal, regionaal en landelijk gebeurt op het gebied van cultuurparticipatie en het sociaal domein en welke behoeften er leven. Op basis van deze inventarisatie doen de onderzoekers aanbevelingen aan de provincie voor mogelijke inzet. Wij nemen kennis van de adviezen en sturen de verkenning ter informatie en inspiratie aan u toe.

De komende periode werken we aan stap 2, waarbij we onderzoeken welke rol passend is voor de provincie op het gebied van cultuurparticipatie en het sociaal domein, aanvullend op de rol die de gemeenten en het Rijk spelen. Hierbij zullen we uitwerken waar wij als provincie het verschil kunnen maken en meerwaarde kunnen toevoegen aan dat wat er lokaal en landelijk al gebeurt. De informatie uit de verkenning en de conclusies van fase twee zullen we verwerken in een visie en uitvoeringsplan, waarin we uitwerken wat onze rol, focus en inzet is. We verwachten dit eind 2021 af te ronden.

Fasering

Fase 1	December 2020 – mei 2021	Uitvoering verkenning "Van vonk naar vuur: naar een duurzame samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein"
Fase 2	Juni 2021 – september 2021	Verdieping: focus, inzet en provinciale rol
Fase 3	Oktober 2021 – december 2021	Schrijven visie en uitvoeringsplan
Fase 4	Januari 2022	Uitvoering beleid cultuurparticipatie

Voor vragen over de verkenning en de vervolgstappen, kunt u contact opnemen met Mirjam Cloo Mirjam.cloo@provincie-utrecht.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding	pagina 4
2. Opdracht van de provincie Utrecht, aanpak van het onderzoek	pagina 5
3. Samenvatting en aanbevelingen	pagina 9
4. Cultuurparticipatie en de samenleving	pagina 11
5. Vragen, bevindingen en conclusies	pagina 19
6. Model en scenario's	pagina 29
Bijlage 1 - samenvattingen van de gesprekken	pagina 34
Bijlage 2- lijst met geraadpleegde documenten	pagina 43
Bijlage 3 - over de auteurs	pagina 46

*

* De afbeelding op het voorblad is afkomstig uit: *Voor jong & altijd - Cultuur- en erfgoedprogramma Provincie Utrecht 2020-2023.*

1. Inleiding

In december 2020 kreeg cultureel adviseur Wies Rosenboom de opdracht van de provincie Utrecht om te onderzoeken op welke wijze de provincie haar rol op het gebied van cultuurparticipatie het beste zou kunnen gaan vervullen.

De samenwerking tussen de culturele sector met het sociaal domein en in het bijzonder de regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie *Samen Cultuurmaken* was hierbij richtinggevend.

In overleg met de opdrachtgever betrok Wies Rosenboom ook Josephine Lemmens en Bertien Minco bij de opdracht. Beiden zijn strategisch adviseurs met ruime kennis en ervaring op het gebied van de samenwerking tussen de culturele sector en het sociaal domein.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode tussen december 2020 en april 2021.

Deze hele periode stond in het teken van corona. Er werd begonnen midden in de tweede golf, die inmiddels is overgegaan in een derde. Daarom zijn alle interviews en gesprekken online gehouden tegen de achtergrond van een samenleving die in een steeds grotere staat van corona-moeheid verkeerde en een naar adem happende culturele sector die terechtkwam in steeds grotere mate van ontredde, ondanks alle steunmaatregelen.

Er is diverse keren overleg geweest met de opdrachtgever van de provincie Utrecht, Mirjam Cloo. Halverwege de onderzoeksperiode was er een interactieve online-bijeenkomst over de bevindingen en de ontwikkelde scenario's. Aan deze bijeenkomst namen bijna alle door ons geïnterviewden deel, en enkele collega's van het cluster cultuur van de provincie Utrecht.

Wij bedanken hen allen voor hun waardevolle bijdragen aan zowel de interviews als de bijeenkomst.

Dit rapport is het resultaat van het gedane onderzoek. Het biedt een aanpak voor een duurzame ontwikkeling van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de provincie Utrecht. De aanpak wordt beschreven in de vorm van een model met concrete handvaten, met daaraan gekoppeld drie samenhangende scenario's.

Hiermee kan de provincie deze duurzame ontwikkeling in gang zetten en de voornemens uit het Coalitieakkoord 2019-2023 *Nieuwe energie voor Utrecht* uitvoeren.

2. Opdracht van de provincie Utrecht en aanpak van het onderzoek

Opdracht van de provincie Utrecht

De opdracht aan de onderzoekers is als volgt geformuleerd en vastgelegd in een opdrachtbrief van 2 december 2020.

Provinciale ambitie

In het Coalitieakkoord 2019-2023 *Nieuwe energie voor Utrecht* is opgenomen dat de provincie wil inzetten op cultuurparticipatie. Het kader daarvoor is het landelijke Programma Cultuurparticipatie '21-'24 van het ministerie van OCW, Fonds voor Cultuurparticipatie en LKCA. Momenteel vervult de provincie geen actieve rol op dit terrein.

Om deze ambitie te verwezenlijken is het nodig de samenwerking tussen culturele instellingen en het sociaal domein te optimaliseren. Nader onderzoek moet antwoord geven op de vraag hoe dit het beste te realiseren is.

Onderzoeksvragen

Regionaal

Hoe zetten gemeenten in de provincie Utrecht in op cultuurparticipatie? Hoe verloopt de samenwerking tussen culturele instellingen en het sociaal domein? Wat gaat goed, waar is behoefte aan, waar zitten de hiaten in de keten en in de samenwerking? Welke aandacht is er voor diversiteit en inclusie?

Landelijk en andere provincies

Welke landelijke ontwikkelingen op het gebied van cultuurparticipatie zijn er te signaleren? Welke kansen en knelpunten zijn er?

Hoe zetten andere provincies in op het ondersteunen van cultuurparticipatie en hoe verloopt daar de samenwerking met het sociaal-maatschappelijke domein? Welke rol nemen andere provincies, wat werkt wel en wat werkt niet?

Rol van de provincie Utrecht

Welke inzet van de provincie Utrecht is nodig om de geformuleerde ambitie te verwezenlijken? Welke behoefte leeft er in de provincie? Welke rol kan de provincie vervullen in het ondersteunen van cultuurparticipatie en het bevorderen van de samenwerking tussen cultuur en het sociaal domein? Wanneer is ondersteuning vanuit de provincie geslaagd? Welke rol en inzet horen daarbij?

Corona

Het onderzoek vindt plaats ten tijde van corona, een omstandigheid die grote impact heeft op de culturele sector. De onderzoekers is gevraagd om de omstandigheden door corona en de mogelijke impact op het post-COVID tijdperk mee te nemen in het onderzoek.

Resultaat

Het onderzoek geeft inzicht in de gewenste regionale samenwerkingsstrategie om meer mensen die nu een drempel ervaren cultuur te laten maken in hun vrije tijd. Het geeft ook zicht op de rol en inzet van de provincie Utrecht op het gebied van cultuurparticipatie voor de periode 2021-2024. De uitkomsten van het onderzoek worden opgeleverd in de vorm van een rapportage inclusief samenvatting met advies en aanbevelingen. Het onderzoek biedt inzicht in wat volgens de onderzoekers op de lange termijn nodig is.

De eindrapportage beschrijft een duurzame ontwikkeling op het terrein van samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de vorm van een model met daaraan gekoppeld drie samenhangende scenario's waarmee de provincie deze ontwikkeling kan stimuleren.

Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek is opgebouwd uit een mix van deskresearch en interviews met relevante partijen in de provincie Utrecht, met enkele landelijke partijen en met partijen uit andere provincies. Er is een brede oriëntatie gedaan die heeft geleid tot een specifieke uitwerking. We interviewden in totaal 31 personen bij 28 organisaties (inclusief gemeenten). De interviews duurden gemiddeld één uur.

We spraken met:

Landelijke instellingen

Fonds voor Cultuurparticipatie
VSBfonds
LKCA

Noud van de Rhee
Mieke Franssen
Marlies Tal

Provinciale instellingen in Utrecht

Kunst Centraal
Jeugdfonds Sport & Cultuur Utrecht /Volwassenenfonds
Lister, GGZ

Barbara Wittebol en Hilde van Tol
Jolanda Kamphuis
Debbie Brugman*

*Debbie Brugman hebben we slechts kort gesproken, maar zij gaf in die korte tijd wel waardevolle informatie voor dit onderzoek.

Bibliotheken

IDEA RegioCultuurCentrum, locatie Soest en Soesterberg
Bibliotheek Eemland
Bibliotheek Nieuwegein

Monica Kalb vleesch,
Joris Haanstra
Gemma Wiegant

Utrecht (stad)

Hogeschool Utrecht, lectoraat Participatie & Stedelijke Ontwikkeling
ZIMIHC
Gemeente Utrecht

Aart van der Maas
Appie Alferink
Stefanie Weijsters

Amersfoort

Gemeente Amersfoort
Scholen in de Kunst

Fenna van Hout, Ieteke Bos
Tanja Kerkvliet, Niels Veenhuijzen en
Stone van den Hurk

Houten

Van Houten&co, welzijnsorganisatie Houten
Theater Aan de Slinger, Houten
Gemeente Houten

Fleur Esmeijer
Bea Nederhoff
Jessica Dijkman

Rhenen

Gemeente Rhenen

Lea van Son

Woudenberg

Gemeente Woudenberg

Renate Hilderink

Bunnik

Gemeente Bunnik

Julia Terlunen

Stichtse Vecht

Gemeente Stichtse Vecht

Miriam van Gelder

Nieuwegein

Gemeente Nieuwegein

Stadstheater en Kunstencentrum DE KOM, Nieuwegein

MOvector, welzijnsorganisatie Nieuwegein

Cindy Bergman

Ariane Kop

Eline Aarts

Voorbeelden andere provincies

Brabant

Kunstloc Brabant

Kunstloc Brabant

Eveline Nelenmans

Joosje Duindam

Zuid-Holland

Kunstgebouw

Rosa Schol

Groningen

VRIJDAG

Inez van de Kimmenade

Op basis van de interviews en de deskresearch ontwierpen de onderzoekers een aanpak voor een duurzame ontwikkeling waarmee de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de provincie Utrecht geoptimaliseerd kan worden.

We toetsten de aanpak - in de vorm van een model met drie scenario's - tijdens een interactieve online-bijeenkomst waarbij alle geïnterviewden – op slechts twee na - en een aantal medewerkers van de provincie aanwezig waren. Er bleek veel draagvlak voor het model en de scenario's bij de geïnterviewden, van wie sommigen ook een collega hadden uitgenodigd voor de bijeenkomst. De reacties en aanvullingen verwerkten we in het model.

Gedurende het onderzoek vond regelmatig overleg plaats met de opdrachtgever.

Met dit model met concrete handvaten kan de provincie een duurzame ontwikkeling in gang zetten en de voornemens uit het Coalitieakkoord 2019-2023 *Nieuwe energie voor Utrecht* uitvoeren.

Relevante context

In min of meer dezelfde periode waarin dit onderzoek naar cultuurparticipatie en de samenwerking met het sociaal domein plaatsvindt, is er in opdracht van de provincie Utrecht ook een onderzoek gaande naar talentontwikkeling in de provincie. Op onderdelen is er samenhang tussen de twee onderzoeken. Er is regelmatig afstemming geweest met de onderzoeker naar talentontwikkeling, in de persoon van Hanna Jansen van Hanna Jansen Projects. Daar waar het relevant en mogelijk is verwijzen beide onderzoeken naar elkaar.

Activiteiten

In de periode december 2020 en april 2021 ondernamen we de volgende activiteiten.

- Het opstellen van een Plan van Aanpak.
- Het bestuderen van de belangrijkste achtergronddocumenten (zie bijlage 2).
- De planning, organisatie en uitvoering van de interviews. In de offerte zijn we uitgegaan van 20 interviews, maar in overleg met de opdrachtgever zijn we uitgekomen op interviews met 28 organisaties en gemeenten. In totaal spaken we met 32 personen.
- Daarnaast heeft Dauwe Lentz, stagiair bij Provincie Utrecht, gesproken met
 - o Stichting Sharing Arts Society
 - o Stichting HandicapNederland
 - o Stichting Leer Zelf Online
 - o Vereniging Dwarsverband
 - o Stichting New Dutch Connections
 - o Stichting Fort van de Verbeelding

Dit zijn allemaal aanvragers bij de aanloopregeling *Samen Cultuurmaken verbreden* van het Fonds voor Cultuurparticipatie in 2020, werkzaam in of afkomstig uit de provincie Utrecht. Sommigen van hen waren ook aanwezig bij de interactieve bijeenkomst met geïnterviewden.

- Analyseren van en reflecteren op de verzamelde informatie op basis van de interviews en deskresearch.
- Ontwerpen van een aanpak en van scenario's voor een duurzame ontwikkeling waarmee de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de provincie Utrecht geoptimaliseerd kan worden.
- Toetsen van het model met drie samenhangende scenario's tijdens een interactieve bijeenkomst met de geïnterviewden en een aantal medewerkers van de provincie.
- Verwerken van de reacties en nadere uitwerking van het model.
- Opstellen van de slotrapportage met samenvatting van advies en aanbevelingen.
- Maken van een samenvattende powerpointpresentatie (publieksversie).

3. Samenvatting en aanbevelingen

In het eerste kwartaal van 2021 namen de onderzoekers de provincie onder de loep, om te inventariseren wat er op het gebied van cultuurparticipatie en het sociaal domein allemaal speelt.

De conclusie is dat er in iedere gemeente waar onderzoek plaatsvond, aandacht is voor de samenwerking tussen deze twee terreinen en dat er veel goede voorbeelden te vinden zijn. Maar ook signaleren de onderzoekers dat de projecten, beleidsterreinen en initiatieven op zichzelf staan en elkaar niet altijd versterken. Zo zijn er voorbeelden van projecten die met subsidies zijn ontwikkeld en na één editie stil komen te liggen omdat er nog geen structurele financieringsbronnen zijn aangeboden.

Om een duurzame ontwikkeling in gang te zetten, is er op verschillende terreinen infrastructuur en samenwerking nodig. Dit wordt beschreven in het bovenstaande model, waarin wordt getoond dat er op basis van de chemische reactie van 'ontbranding' langdurige beweging op gang kan worden gebracht.

Basisonderdelen zuurstof en brandstof spelen in dit proces een belangrijke rol. Als deze in aanraking komen met een vonk ontbranden ze en zorgen voor energie die een beweging in gang zet.

ZUURSTOF

In dit proces komt de duurzame aanpak van de overheid (provincie en gemeenten) overeen met de afgifte van zuurstof.

BRANDSTOF

Naast zuurstof is brandstof de tweede stabiele factor in dit proces, die altijd aanwezig moet zijn om de beweging aan de gang te houden. De brandstof in dit model bestaat uit twee componenten. Financiële middelen waarmee innovatieve of nieuwe projecten en samenwerkingen van de grond kunnen komen.

OPLAADPUNTEN

Daarnaast zijn er oplaadpunten waar de brandstof getankt kan worden. Dit zijn punten waar kennis gehaald kan worden en waar men het relevante netwerk kan vinden.

VONK

De derde stap is de vonk die moet overslaan om ontbranding te bewerkstelligen. Zoals uit het onderzoek naar voren komt, ligt de kracht bij het succesvol inzetten van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein bij het vraaggestuurd werken. Vraaggestuurd werken wordt gezien als de vonk, waardoor twee krachten, die van cultuurparticipatie en van het sociaal domein in beweging worden gebracht, de krachten bundelen en samen grote impact creëren.

VERBINDER

Een voertuig dat met behulp van deze chemische reactie in beweging wordt gebracht, moet wel aan het draaien blijven. Hiervoor is een 'verbinder' nodig, een persoon die met de verschillende spelers in dit veld communiceert, kansen signaleert, de oplaadpunten kent en zorgt dat de juiste mensen elkaar ontmoeten om met en van elkaar te kunnen leren.

Dit model is de basis voor een duurzame aanpak om de terreinen cultuurparticipatie en het sociaal domein voor een langere periode met elkaar te verbinden; er kan ruimte ontstaan om een langdurige en gelijkwaardige samenwerking op te bouwen. Dit model biedt ruimte voor maatwerk, zodat er op elke plek in de provincie een passende samenwerking opgezet kan worden.

Ontbreekt er een onderdeel aan dit model, dan zal de samenwerking met minder impact tot stand komen of alleen bruikbaar zijn voor een korte termijn. In het volgende hoofdstuk zullen we toelichten welke uitgangspunten aan dit model ten grondslag liggen.

4. Cultuurparticipatie en de samenleving

In dit hoofdstuk gaan we nader in op actuele maatschappelijke ontwikkelingen die in de provincie Utrecht van belang zijn voor de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein.

De huidige samenleving staat voor verschillende maatschappelijke opgaven waar de coronacrisis er één van is. De culturele sector en meer specifiek cultuurparticipatie wordt steeds vaker genoemd als sector die kan bijdragen aan oplossingen.

We signaleren op dit moment een aantal culturele en maatschappelijke ontwikkelingen en onderwerpen die van grote invloed zijn op het terrein van cultuurparticipatie.

Diversiteit en inclusie, talentontwikkeling, corona, kansenongelijkheid en positieve gezondheid zijn onderwerpen die in de gesprekken en interviews in het kader van dit onderzoek veelvuldig aan bod zijn gekomen, maar elk vanuit een wisselend perspectief of met een eigen lokale aanpak. We besteden aandacht aan deze maatschappelijke onderwerpen als context voor het model en de scenario's met aanbevelingen die we schetsen in hoofdstuk 5.

Ontwikkeling van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en sociaal domein

In de afgelopen vijftien jaar is er veel ontwikkeling op het terrein van de cultuurparticipatie. Waar de voorloper van het Fonds voor Cultuurparticipatie, het Actieplan Cultuurbereik, zich vooral richtte op de receptie van cultuur, werd rond 2006 al geconstateerd dat de actieve cultuurparticipatie een steviger positie verdiende in het culturele bestel.

De termen 'amateurkunst en cultuureducatie' dekten niet meer alleen de lading, omdat het ging en gaat over een bredere blik op wat deelname aan kunst en cultuur kan betekenen voor mensen. Hierbij werd en wordt steeds meer 'kunst als middel' ingezet op allerlei terreinen, zoals bijvoorbeeld in het onderwijs, de zorg- en in de welzijnssector, zonder daarbij de intrinsieke kracht van kunst en cultuur uit het oog te verliezen. In het onderzoek¹ naar de Wijkcultuurhuizen in Utrecht door de HU wordt een fraaie definitie gehanteerd, die de breedte van het begrip *cultuurparticipatie* goed weergeeft.

"Wijkcultuurhuizen bevorderen cultuurparticipatie door onder andere het faciliteren van amateurkunst, het initiëren van kunst- en cultuureducatie, het aanbieden van kunstzinnige cursussen en het mogelijk maken van sociaal-artistieke projecten."

Het is niet voor niets, dat in diezelfde periode een aantal markerende projecten en initiatieven van start gingen.

Pioniers als het Leerorkest zagen het licht, het Jeugdcultuurfonds werd geboren om cultuur toegankelijker te maken voor kinderen die in armoede leven en het programma Lang Leve Kunst bood tal van initiatieven om de kwaliteit van het leven van ouderen op allerlei manieren te verbeteren door inzet van kunst en cultuur.

De gezamenlijke cultuurfondsen werkten in 2014 aan het programma *the Art of Impact*, dat een boost gaf aan o.a. de ontwikkeling van o.a. ontwerpers die zich bezighielden met maatschappelijke vraagstukken. De regeling *Samen Cultuurmaken* van het Fonds voor Cultuurparticipatie is een logische vervolgstap op deze

¹ <https://www.hu.nl/onderzoek/publicaties/cultuur-voor-iedereen-in-stad-utrecht>

ontwikkelingen en wil meer structurele ontwikkelingen mogelijk maken in de werkelijke toegankelijkheid van de sector. Deze regeling maakt deel uit van het landelijke vierjarige *programma Cultuurparticipatie 2021-2024*². Het ministerie van OCW, Fonds voor Cultuurparticipatie en LKCA werken binnen het programma samen om cultuur, zorg en welzijn te verbinden, landelijke en lokale initiatieven mogelijk te maken en drempels voor cultuurdeelname te verlagen.

“Alle kunst is sociaal”

Aart van der Maas, Hogeschool Utrecht, lectoraat participatie en stedelijke ontwikkeling

In de samenwerking tussen de twee domeinen (cultuur en sociaal) zijn in de afgelopen twee decennia forse stappen gezet. Dit jaar resulteerde dit in onder andere een enorme overaanvraag bij de eerste reguliere aanvraagronde van de nieuwe regeling *Samen Cultuurmaken* van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Ouderen vinden steeds beter hun weg naar actieve cultuurparticipatie in hun woonomgeving, mede door landelijke meerjarenprogramma's als *Lang Leve Kunst*, *Age Friendly Cultural Cities* en het ZonMw³ programma *Kunst en cultuur in de langdurige zorg en ondersteuning*.

Lang Leve Kunst

Het programma *Lang Leve Kunst*⁴ beoogde dat veel meer ouderen zich actief met kunst en cultuur zouden gaan bezighouden. Dit meerjarenprogramma liep van 2013 tot 2017 en was een publiek-privaat samenwerkingsverband tussen Stichting RCOAK, Fonds Sluyterman van Loo, Fonds voor Cultuurparticipatie, Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst/LKCA en VSBfonds. Ook de ministeries van OCW en VWS ondertekenden het convenant dat de samenwerking in *Lang Leve Kunst* bekrachtigde⁵. Verspreid over het land hebben in de looptijd van het programma 404.000 ouderen deelgenomen aan in totaal 950 culturele projecten en bezochten 3.250 professionals en vrijwilligers in totaal 30 landelijke kennisbijeenkomsten.

Ook vonden talloze regionale bijeenkomsten plaats, geïnitieerd door kwartiermakers en burgerinitiatieven. Daarnaast werd ook een Europees *Long Live Arts* programma uitgevoerd met internationale bijeenkomsten en expertmeetings in Londen, Den Haag, Maastricht en Brussel.

Lang Leve Kunst laat zien dat cultuurparticipatie door ouderen aantoonbare maatschappelijke waarde heeft. Ouderen kunnen hun artistieke ambitie nastreven en worden mentaal uitgedaagd. Actief bezig zijn met kunst en cultuur bevordert bovendien het sociale leven en creëert onder ouderen een positiever zelfbeeld. Diverse onderzoeken⁶ onderschrijven dat cultuurparticipatie de gezondheid, het welbevinden en de persoonlijke ontwikkeling van ouderen bevordert.

Januari 2021 is het Lang Leve Kunst Fonds⁷ gelanceerd, een initiatief van het Prins Bernhard Cultuurfonds, Fonds Sluyterman van Loo en Stichting RCOAK. Het Lang Leve Kunst Fonds ondersteunt activiteiten waarbij ouderen actief bezig zijn met kunst. Het fonds staat open voor allerlei soorten projecten. Kleine, lokale projecten waarin ouderen onder begeleiding van een kunstenaar kunst maken met een concreet

² <https://www.lkca.nl/artikel/programma-cultuurparticipatie-2021-2024/>

³ <https://www.zonmw.nl/nl/>

⁴ <https://www.lkca.nl/publicatie/ouderen-en-cultuur-2013-2016/>

⁵ <https://www.langlevekunst.nl/wp-content/uploads/2021/01/PDF-104-Ouderen-en-cultuur-2013-2016-Lang-Leve-Kunst-loont.pdf>

⁶ <https://www.langlevekunst.nl/tipsenlinks/>

⁷ <https://www.langlevekunst.nl/>

eindresultaat: een voorstelling, een schilderij, een muziekkuitvoering. Maar ook projecten die zich richten op een groter publiek en naast de uitvoering van activiteiten gericht zijn op de (door)ontwikkeling van een methodiek.

Bij de lancering van het Lang Leve Kunst Fonds is de publicatie *Ouderen in de hoofdrol*^{8 9} uitgekomen, met daarin opgenomen een macro-economische verkenning van Strategy&|PwC naar de maatschappelijke impact van cultuurparticipatie door ouderen. Uitkomst van het onderzoek is onder meer dat het aannemelijk is dat kunst- en cultuurprogramma's per saldo meer opleveren dan ze kosten, vooral als het gaat om thuiswonende ouderen (75-plus). Er zijn bijvoorbeeld minder huisartsencontacten, minder mensen in 'verkeerde bedden', minder medicijngebruik en uitstel van opname in de langdurige zorg. De conclusie is glashelder: het is op macro-economisch niveau zeer verantwoord om alle ouderen die dit willen, actief aan kunst te laten deelnemen. Het betaalt zichzelf meer dan terug, in financiële zin én in levenskwaliteit.

Age Friendly Cultural Cities

Met de regeling *Age Friendly Cultural Cities* moedigde het Fonds voor Cultuurparticipatie steden aan om actieve cultuurparticipatie voor ouderen te verbeteren en te stimuleren. Het Fonds werkte samen met gemeenten, culturele en sociale (zorg en welzijn) instellingen aan het verduurzamen van actieve cultuurparticipatie door ouderen, binnen het cultuur en WMO-beleid.

Het netwerk van Age Friendly Cultural Cities bestaat uit 24 gemeenten

De regeling Age Friendly Cultural Cities kwam voort uit het programma *Lang Leve Kunst*.

Vanaf 2021 wordt de regeling opgevolgd door het Programma Cultuurparticipatie en de subsidieregeling *Samen Cultuurmaken*, waar het sociaal domein en het culturele domein samen werken aan cultuur voor iedereen.

ZonMw programma *Kunst en cultuur in de langdurige zorg en ondersteuning*¹⁰

De laatste jaren zijn er veel kunstinitiatieven voor kwetsbare ouderen opgezet, vanuit de gedachte dat ' bezig zijn met kunst' een positief effect kan hebben op de gezondheid van ouderen. De kennissynthese 'Kunst en positieve gezondheid'¹¹ uit 2017 concludeert dat er veel kunstinterventies zijn in de langdurige zorg in Nederland, maar dat er nog te weinig bekend is over de effecten ervan op de positieve gezondheid van deelnemers. Om deze redenen is, in samenwerking met Stichting RCOAK, Fonds Sluyterman van Loo en de ministeries van OCW en VWS, het programma '*Kunst en cultuur in de Langdurige zorg en ondersteuning*' geïnitieerd, dat wordt uitgevoerd door ZonMw¹².

Het doel van dit programma van ZonMw is het verbinden van cultuur aan langdurige zorg en ondersteuning, op een structurele en duurzame manier. De vraag die hierbij centraal staat is: Wat zijn de effecten van kunst op de (positieve) gezondheid en het welbevinden? Door kunstinitiatieven te

⁸ <https://www.langlevekunst.nl/tipsenlinks/>

⁹ <https://www.langlevekunst.nl/bookazine/>

¹⁰ <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/ouderen/programmas/programma-detail/kunst-en-cultuur-in-de-langdurige-zorg-en-ondersteuning/>

¹¹ <https://www.lkca.nl/publicatie/kunst-en-positieve-gezondheid/>

¹² ZonMw komt voort uit een samenwerkingsverband tussen de in 1998 opgerichte organisatie ZorgOnderzoek Nederland (Zon) en het gebied Medische wetenschappen (Mw) van de [Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek](#).

onderzoeken wordt zichtbaar welke elementen hierbij een rol spelen. Maar ook het in kaart brengen en delen van succesvolle implementatiestrategieën draagt hieraan bij.

Vanuit dit ZonMw-programma is subsidie toegekend aan het onderzoek *'Kunst in de Zorg'*¹³ onder leiding van Tineke Abma, hoogleraar Participatie en Diversiteit aan het Amsterdam UMC.

In dit project wordt onderzoek gedaan naar impact van kunst op de positieve gezondheid van ouderen bij vier kunstprogramma's en vijftien kunstinitiatieven. Resultaten van het onderzoek moeten leiden tot meer kennis over en handvatten voor de werkzame elementen en effecten van kunstprogramma's en -initiatieven. Het uiteindelijk doel is, om de inzet van kunstinitiatieven in de langdurige zorg- en ondersteuningssector, wetenschappelijk onderbouwd te verduurzamen.

"Het bewegen neemt door het toevoegen van danselementen niet alleen in kwaliteit toe maar ook de gehele kwaliteit van leven werd hoger gewaardeerd."

Els Bernink, fysiotherapeut van Zon en Schild in Amersfoort over een dansproject dat werd uitgevoerd door Scholen in de Kunst.

Buurtsportcoaches en cultuurcoaches

In 2018 is de regeling¹⁴ *buurtsportcoaches en cultuurcoaches* uitgebreid en wordt er met nadruk op gewezen dat nu ook de cultuurcoaches niet alleen de verbinding tussen cultuur en onderwijs, maar ook de verbinding met zorg en welzijn kunnen stimuleren. In de praktijk betekent dit bijvoorbeeld dat er vele sport en cultuurcoaches optreden als intermediair voor het Jeugdfonds Sport en Cultuur¹⁵.

Dat wil zeggen dat ze bijdragen bij het fonds aanvragen om kinderen die leven in achterstandssituaties deel te laten nemen aan sport en/of culturele activiteiten en ze kinderen de weg wijzen vanuit school naar buitenschoolse activiteiten en daarover contact hebben met ouders. Cultuurcoaches zijn vaak lokale bruggenbouwers, die de verbinding tussen diverse domeinen tot stand brengen. Zo was bijvoorbeeld in Houten de cultuurcoach actief in het *Age Friendly Cultural City* traject.

"Cultuurcoaches Anne en Kathelyn zijn onze grootste schakel in de stad Utrecht."

Jolanda Kamphuis, Jeugdfonds Sport en Cultuur Utrecht

Kunst op Recept, de pilot in Nieuwegein

In 2016 startte in Nieuwegein de pilot van *Kunst op Recept*. Dit is een aanpak waarbij culturele activiteiten speciaal zijn ontwikkeld voor mensen met klachten die het gevolg zijn van ingrijpende gebeurtenissen zoals echtscheiding, werkloosheid of het overlijden van een partner.

Kunst op Recept beoogde om bij de deelnemers mentale veerkracht en gevoel van welbevinden te vergroten en zo de zingeving een nieuwe impuls te geven en hiermee de algehele kwaliteit van leven te verbeteren. De culturele interventies moesten een verandering in gang zetten waar de deelnemers op langere termijn profijt van zouden hebben.

Het LKCA heeft de samenwerking tussen alle betrokken partners in de project- en stuurgroep gemonitord. De betrokken partners waren Gezondheidscentrum De Roerdomp (huisartsen en andere hulpverleners), kustvakdocenten van Kunsten Centrum DE KOM en medewerkers/ sociaal werkers van welzijnsorganisatie MOvector.

De effecten van de interventies op de deelnemers zijn onderzocht door het Verwey-Jonker Instituut. Uit de

¹³ <https://www.zonmw.nl/nl/actueel/nieuws/detail/item/swingende-start-onderzoeksproject-kunst-in-de-zorg/>

¹⁴ <https://vng.nl/nieuws/buurtsportcoaches-en-cultuurcoaches-nieuwe-kansen>

¹⁵ <https://jeugdfondssportencultuur.nl/>

pilot blijkt dat *Kunst op Recept* werkt: culturele activiteiten zorgen ervoor dat mensen met psychosomatische klachten zich beter voelen.

Kunst op Recept is gebaseerd op het concept *Welzijn op Recept*¹⁶. Ook in Soest, Leeuwarden -*Dans op Recept*¹⁷- en Amsterdam zijn initiatieven genomen met *Kunst op Recept*.

Positieve Gezondheid

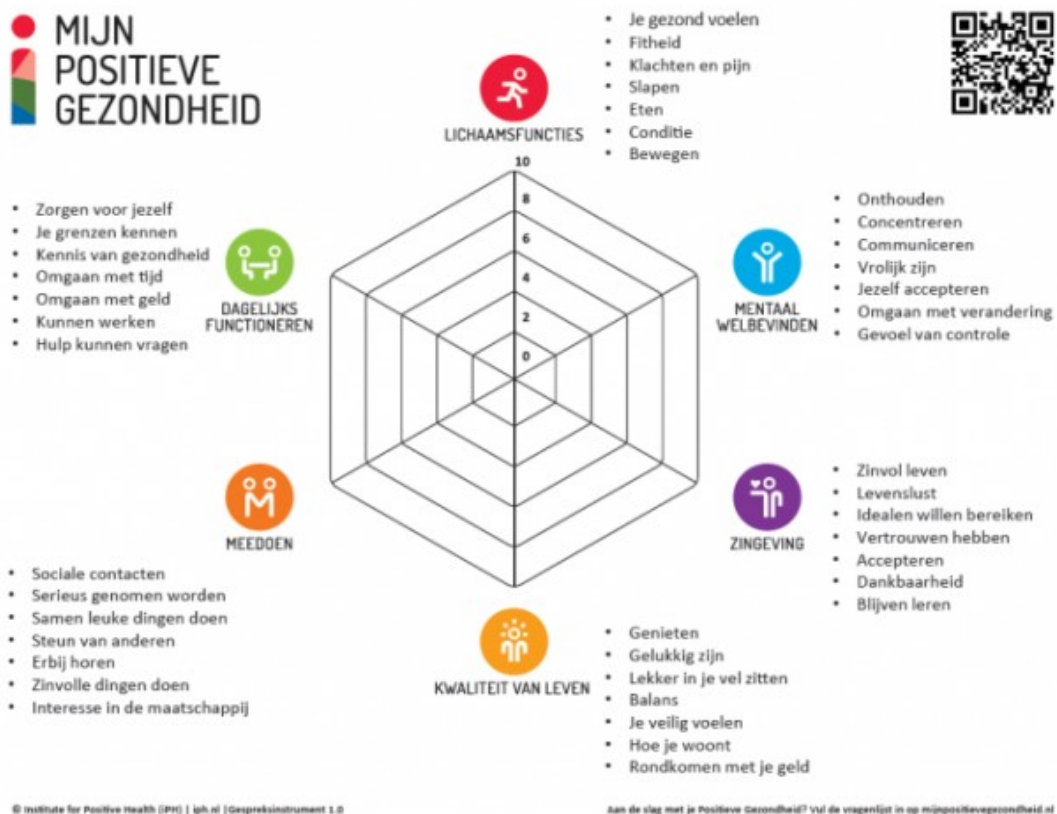
“Positieve Gezondheid, die slag vind ik heel inspirerend.”

Ariane Kop, DE KOM, Nieuwegein

Bij *Kunst op Recept* en *Welzijn op Recept* staat het concept *Positieve Gezondheid*¹⁸ centraal.

Positieve Gezondheid is een bredere kijk op gezondheid, uitgewerkt in zes dimensies. Met die bredere benadering wordt het vermogen van mensen geactiveerd om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan en om daarbij zo veel mogelijk de eigen regie te voeren.

Het denken over gezondheid en ziekte is de laatste jaren sterk aan het veranderen. Lange tijd werd gezondheid vooral gezien als afwezigheid van ziekte. *Positieve Gezondheid* kijkt breder. Daarbij gaat het niet om gezondheid als een statisch gegeven of een te bereiken doel. Maar om de veerkracht van mensen om zich aan te passen aan wat zich in het leven voordoet.

¹⁶ <https://welzijnoprecept.nl/>

¹⁷ <https://www.dansoprecept.nl/>

¹⁸ <https://www.iph.nl/kennisbank/wat-is-positieve-gezondheid/>

Uit de gevoerde gesprekken bleek, dat er in de provincie Utrecht behalve in Nieuwegein ook met het concept *Positieve Gezondheid* wordt gewerkt in Soest, Bunnik en Woudenberg. Cultuurinstellingen, van kleine nieuwkomers tot de grotere gevestigde, worden zich steeds meer bewust van hun maatschappelijke positie en dus ook van de manier waarop en de mate waarin ze impact hebben.

Diversiteit en inclusie

“Fondsen zijn echt bezig om diversiteit om te zetten naar daden en ook te kijken naar de eigen houding en manier van kijken naar aanvragers. Bij het VSBfonds is voor een deel van het beleid de aanvraagprocedure sterk vereenvoudigd, je kunt bij wijze van spreken met een filmpje je plan pitchen.”

Mieke Franssen, VSBfonds, voormalig directeur Jongeren Cultuurhuis

In de culturele sector wordt al ruim twintig jaar gewerkt aan de ontwikkeling van diversiteitsbeleid. De diversiteit binnen de cultuursector zelf blijft echter helaas achter. Sinds een aantal jaren zien we dat dit onderwerp steeds hoger op de beleidsagenda's is beland. In de aanvragen van zowel landelijke als lokale fondsen en regelingen voor de kunstenplanperiode van 2021-2024 werd het een factor van betekenis bij de beoordeling sterk meewoog.

De meeste instellingen en gemeenten die aan dit onderzoek meewerkten gaven aan culturele diversiteit een zeer belangrijk onderwerp te vinden en ook te zoeken naar manieren om de gestelde doelen te behalen. Maar dat lukt nog niet iedereen in even goede mate. In de afgelopen periode is het begrip 'inclusie' toegevoegd aan de door de sector opgestelde *Code Culturele Diversiteit*¹⁹ en er wordt gezocht naar manieren om daaraan invulling te geven. De *Code Culturele Diversiteit* ontwikkelde door tot de *Code Diversiteit en Inclusie*²⁰. Waar het bij een begrip als 'culturele diversiteit' vooral gaat over wat ons *onderscheid* van elkaar, gaat het bij 'inclusie' juist om dat wat ons allemaal *verbindt* en is het streven er juist op gericht om geen onderscheid te maken en er juist te zijn voor iedereen. Niet alleen etniciteit is relevant in het bereiken van diverse doelgroepen door de culturele sector. Sociaaleconomische status, gezondheid, leeftijd zijn elementen die van belang zijn voor het al dan niet kunnen meedoen in de samenleving, ook aan cultuur!

“Cultuurparticipatie houdt nooit op, maar de context verandert voortdurend. Duurzaamheid en critical friends zijn van belang.”

Appie Alferink, ZIMIHC

Talentontwikkeling, toegankelijkheid en preventie

De provincie Utrecht geeft duidelijk richting in het cultuur- en erfgoedprogramma 'Voor jong en altijd'²¹, waarin wordt benadrukt dat de focus erop ligt dat *alle* mensen de gelegenheid krijgen om actief deel te nemen aan kunst en cultuur. Om dat te bewerkstelligen wordt de samenwerking tussen culturele instellingen en de welzijnssector gezocht. In het genoemde programma wordt gewezen op het belang van

¹⁹ <https://codeculturelediversiteit.com/>

²⁰ <https://codedi.nl/>

²¹ <https://www.provincie-utrecht.nl/actueel/nieuws/nieuw-beleidsprogramma-cultuur-en-erfgoed-voor-jong-altijd>

een doorlopende keten van artistieke ontplooiing door het stimuleren van talentontwikkeling. We signaleren dat dit niet altijd goed lukt, omdat het culturele veld nog altijd denkt vanuit de bestaande structuren. Welke vragen er bij de inwoners van een dorp, stad of wijk leven, is vaak niet bekend. Door een betere toegankelijkheid van de cultuursector kan ook worden aangestuurd op het laten ontkiemen van jong en nieuw talent in doelgroepen, die misschien van huis uit niet zo snel met kunst en cultuur in aanraking kunnen komen.

Door in te zetten op talentontwikkeling kunnen bestaande structuren worden doorbroken om op die manier de toegang tot het aanbod beter aan te laten sluiten bij leefwereld van jongere generaties. Omdat jongeren zich veel minder richten op specifieke groepen en veel meer vanuit een intrinsieke waarde zich met anderen verbinden, zal het culturele aanbod hierdoor meer vanzelfsprekend toegankelijk worden voor iedereen.

Op dit moment wordt er in een aantal gemeenten in Nederland, waaronder Amersfoort, meegedaan aan een meerjarig leertraject²² over het IJslands preventiemodel, waarbij door inzet van zinvolle vrijetijdsbesteding met sport en cultuur getracht wordt om alcohol en drugsgebruik onder jongeren te verminderen. In een dergelijke aanpak kunnen diverse doelstellingen op het gebied van cultuurparticipatie, talentontwikkeling, gezondheid, welzijn en preventie samenvallen.

Corona, kansenongelijkheid en maatschappelijk steunpakket ook voor cultuurparticipatie

In de hele wereld woedt de coronapandemie nog steeds voort. Nederland gaat gebukt onder de derde golf en mensen smachten naar heropening van de samenleving.

Eenzaamheid, uitzichtloosheid, financiële zorgen spelen veel mensen, jong en oud, nu parten. Corona is een alles overheersende entiteit, waarvan niemand op dit moment de ontwikkeling precies kan voorspellen en de impact kan overzien. Dat deze impact groot is, is een ding dat zeker is.

De amateurkunstsector wordt zwaar geraakt en zit bijna geheel op slot. Er wordt niet gezongen, gespeeld en gedanst. Het is de vraag wat er van dit deel van de sector straks nog overeind zal staan, nu lidmaatschappen worden opgezegd, vrijwilligers weglopen en er geen activiteiten meer zijn²³. De verbinding is nagenoeg weg.

Er ontstaan op dit moment (maart 2021) speciale lokale steunpakketten, die ook voor de amateurkunstsector toegankelijk zijn om op de been te blijven.

“Rol van de provincie is het uitdragen van het belang van cultuurparticipatie in relatie tot corona; ik zou willen dat de provincie zich hard maakt om dat op de agenda te krijgen.”

Bea Nederhoff, Aan de Slinger, Houten

Door de coronacrisis wordt een reeds bestaande ontwikkeling versterkt en neemt de kansenongelijkheid in Nederland toe. Het is een groeiend probleem, dat met name de ongelijke kansen in het onderwijs onderstreept. Een brede aanpak, waar kunst en cultuur deel van uitmaken, is één van de antwoorden van het Rijk op dit complexe vraagstuk. Met name de focus op talent zal kinderen en jongeren kunnen helpen grote stappen vooruit te zetten op de sociaal maatschappelijke en educatieve ladder. De cultuurcoach of combinatiefunctionaris en het jongerenwerk kunnen een rol van betekenis spelen.

“Corona maakt dingen zichtbaar, o.a. de regionale functie van DE KOM.

De provincie is nu door corona ineens een interessante partner.”

Ariane Kop, DE KOM, Nieuwegein

²² <https://www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-van-het-NJi/Gemeenten-enthousiast-over-IJslands-preventiemodel>

²³ <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/11/20/corona-en-de-betekenis-van-het-culturele-leven>

Samen Cultuurmaken

De regeling *Samen Cultuurmaken*²⁴ van het Fonds voor Cultuurparticipatie is een logische vervolgstap op maatschappelijke en culturele ontwikkelingen en wil meer structurele samenwerking versterken tussen cultuur en het sociaal domein. De regeling is ingedeeld in drie sporen. Spoor 1 biedt ruimte voor experiment. Het tweede spoor richt zich op projecten waarin men de samenwerking tussen sociaal domein en cultuur onderzoekt, verdiept en steviger verbindt. Het derde spoor beoogt meerjarige aanvragen die zich tot doel stellen om de succesvol ontwikkelde samenwerkingen te verduurzamen en eventueel landelijk te verspreiden.

Dat deze regeling bij het sluiten van de aanvraagtermijn in 2021 zwaar overvraagd is wijst op een veel sterkere ontwikkeling in de samenwerking tussen het sociaal domein en het culturele dan misschien door beleidsmakers en fondsen is opgemerkt.

10 miljoen naar het Fonds voor Cultuurparticipatie

Vrijdag 12 februari jl. kondigde het kabinet een extra maatschappelijk steunpakket²⁵ aan. Het coronavirus en de maatregelen hebben naast de directe, medische en economische gevolgen ook grote impact op het sociaal en mentaal welbevinden van mensen. Deze derde crisis, de sociaalpsychologische crisis, vindt het kabinet minstens zo belangrijk. Ze komt daarom met een *Steunpakket sociaal en mentaal welbevinden en leefstijl*. Hiervoor wordt de komende tijd 200 miljoen vrijgemaakt.

De sociaal-psychologische kant van de crisis vraagt om maatwerk. Het kabinet kiest er daarom voor om in het bijzonder goed lopende lokale initiatieven extra te ondersteunen vanuit dit steunpakket:

1. Intensivering initiatieven welzijn voor de jeugd
2. Intensivering initiatieven welzijn kwetsbare groepen
3. Intensivering initiatieven gezonde leefstijl

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is een van de van de uitvoerende partijen op het gebied van cultuur en zal de middelen inzetten via de regeling *Samen Cultuurmaken*.

Het Fonds signaleert hier echt een groeiende maatschappelijke behoefte en vindt het bijzonder om te zien dat deze noden en mogelijke oplossingen in samenwerking met cultuur ook vanuit het ministerie van VWS en andere departementen gezien wordt en dat ze hier in dit steunpakket samen optrekken.

²⁴ <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/25/samen-cultuurmaken>

²⁵ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z03079&did=2021D06725

5. Vragen, bevindingen en conclusies

In de opzet van ons onderzoek, stelden we in overleg met de opdrachtgever een lijst samen van diverse gemeenten, culturele instellingen en organisaties in het sociaal domein. Ook spraken we met een aantal landelijke organisaties en bevroegen in andere provincies organisaties naar hun praktijk.

Vragen

De vragen die we stelden:

Algemeen

Wat gebeurt er op gebied van cultuurparticipatie, zowel binnen het werkgebied als binnen de instelling?
Wat is de behoefte vanuit de instelling?

Samenwerking

In welke mate wordt er samengewerkt met sociaal domein/culturele sector?
Welke organisaties zijn voorbeeldstellend?
Waar liggen de kansen?

Samenleving

Zijn er initiatieven vanuit de samenleving?
Op welke manier wordt er hiermee samengewerkt?
Welke rol neemt de overheid?
Welke aandacht is er voor diversiteit en inclusie?
Op welke doelgroep zou de focus moeten liggen?

Rol provincie

Welke rol kan de provincie vervullen in het ondersteunen van cultuurparticipatie en regionale samenwerking?
Wanneer is de ondersteuning geslaagd?

Extra

Welke organisaties in het sociaal domein moeten we absoluut spreken?
Ideeën, opmerkingen, suggesties?

Bevindingen

Verschillen

Bij onze eerste gespreksronde sprongen de verschillen tussen de gemeenten sterk in het oog. Die verschillen betreffen niet alleen de grootte van de gemeenten, maar ook de positie van kunst en cultuur in die lokale samenleving en de wijze waarop dit ambtelijk wordt ondersteund. Ook de bevolkingssamenstelling varieert stevig. De grote steden Utrecht en Amersfoort zijn relatief jong, terwijl de kleinere gemeenten hogere percentages oudere inwoners herbergen. In enkele gemeenten in de provincie speelt het christendom een grote rol, terwijl andere gemeenten veel meer divers en seculier zijn. Het culturele aanbod is vaak organisch gegroeid in gemeenten. Omdat kunst en cultuur een vakgebied vertegenwoordigt waarin gepassioneerde mensen werkzaam zijn, is de gedrevenheid van deze mensen ook vaak leidend in het aanbod. Dit genereert zeker de energie die in eerste instantie nodig is, maar vindt niet

altijd voldoende weerklank in de samenleving.

Goede voorbeelden

Er is heel veel verschil in wat er tot nu toe al tot stand is gebracht in de samenwerking tussen cultuur en het sociaal domein. We kwamen hele goede voorbeelden tegen, zoals de Wijkcultuurhuizen in Utrecht, die gerust nationaal en internationaal voorbeeldstellend genoemd kunnen worden.

Daar wordt dan ook al lang aan gewerkt. Er is al ongeveer veertig jaar kennis en ervaring opgebouwd. Er loopt een groot en uitvoerig onderzoek²⁶ naar de Wijkcultuurhuizen door de Hogeschool Utrecht. Eén van de conclusies van een deelonderzoek is dat een sterk punt van wijkcultuurhuizen is dat ze cultuurparticipatie op een inclusieve manier vorm willen geven, en daartoe zoveel mogelijk deelnemers en wijkbewoners betrekken. Dit wordt uitgedrukt in het streven naar 'wij zijn het wijkcultuurhuis', waarbij alle gebruikers zich kunnen ontwikkelen en gelijkwaardig kunnen bijdragen aan betekenisgeving. Wijkcultuurhuizen zijn daarom van belangrijke waarde voor een steeds complexere samenleving waarin het nodig is om cultuurparticipatieve projecten/trajecten met de deelnemers vorm te geven.

"De provincie kan gebruik maken van de Hogeschool Utrecht, zoek ons op. HU kan ontwikkelingsgericht onderzoek doen voor de provincie."

Aart van der Maas, Hogeschool Utrecht, lectoraat Participatie en stedelijke ontwikkeling.

Ook de bibliotheek in Nieuwegein is een mooi voorbeeld van een organisatie die op een zeer innovatieve manier op zoek gaat naar het bereiken van nieuw publiek en daartoe de eigen rol en de wijze van werken grondig onder handen heeft genomen.

Het belangrijkste en meest essentiële verschil met andere bibliotheken die vanuit het nieuwe beleid werken is dat de bibliotheek in Nieuwegein werkt vanuit een relationele aanpak. Vanaf de start is er geïnvesteerd in het opbouwen van een netwerk dat gekoppeld is aan andere netwerken, zoals bijvoorbeeld het netwerk van doktersassistenten om op deze wijze, dus van onderop aan systemen te werken om die mensen binnen te krijgen die dat normaal gesproken niet overwegen.

Op het moment dat iemand voor de eerste keer over de drempel is, wordt gekeken waar iemand behoefte aan heeft en wordt hij/zij voor die activiteiten uitgenodigd. Zo kan iemand bijvoorbeeld in een kringloopwinkel een kop koffie komen drinken en kennismaken met een vrijwilliger van de bibliotheek uit het netwerk en via deze persoon naar de bibliotheek komen omdat hij of zij problemen heeft met digitale vaardigheden.

Het inmiddels landelijk uitgerolde concept *Kunst op Recept* is door Kunstencentrum DE KOM in Nieuwegein geïnitieerd, waarbij werd samengewerkt met een gezondheidscentrum, huisartsen en de welzijnsorganisatie MOvector. Deze laatste organisatie is een welzijnsorganisatie die op projectbasis samenwerkt met DE KOM, maar die graag meer structureel zou willen doen. Recent hadden ze een succesvolle samenwerking met DE KOM rond de zomerprogrammering voor jeugd in Nieuwegein.

Welzijnsorganisatie vanHouten&co en theater Aan de Slinger in Houten hebben afspraken met elkaar gemaakt om samen te werken. Ze onderzoeken keer op keer samen wat passend is, welke ontwikkelingen ze tegenkomen in de samenleving en hoe ze daarop kunnen inspelen, gebruikmakend van elkaars expertise.

De gemeente Houten ondersteunt deze samenwerking, de wethouder draagt dit volledig.

In de cultuurvisie van Houten is het actief beoefenen van cultuur, het bevorderen van cultuurparticipatie, het belangrijkste speerpunt.

²⁶ <https://www.hu.nl/onderzoek/projecten/cultuur-voor-iedereen-in-de-stad-utrecht>

“Het gaat om cultuur als middel voor connectie. Als je samen aan een voorstelling werkt dan heb je veel diepgaander contact dan wanneer je elkaar af en toe voor koffie treft.

Cultuur kan voor het welzijn van mensen enorm veel betekenen.”

Jessica Dijkman, gemeente Houten, Fleur Esmeijer, vanHouten&co, Bea Nederhoff, Aan de Slinger, Houten

vanHouten&co ziet cultuurparticipatie als een onderdeel van welzijn. Het gaat erom mensen bij elkaar brengen en er zijn verschillende manieren voor om dat voor elkaar te krijgen, dat kan met cultuur maar bijv. ook met eten. “Wij kunnen als welzijnswerk de link leggen met doelgroepen die niet in eerste instantie de makkelijkste publieksgroep zijn. We weten wat daar speelt en kunnen die verbindingen leggen”.

Welzijnsorganisatie vanHouten&co, theater Aan de Slinger en de gemeente Houten werkten samen aan het project *Age Friendly Cultural City* van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Samen ontwikkelden zij het succesvolle project *De Vlinder*²⁷.

Movisie doet, op verzoek van de gemeente, onderzoek op basis van dit project. Het onderzoeksrapport wordt samen met het rapport van de ouderenadviesgroep - die n.a.v. *Age Friendly Cultural City* is opgericht- gedeeld met de cultuur-, zorg- en welzijnspartners in Houten. Dit zal een startpunt zijn om met nieuwe partners te vervolgen.

“Als gemeente willen we, als vervolg op het Age Friendly Cultural City project, allianties aangaan met grotere zorginstellingen, die vaak bovenlokaal zijn georganiseerd.

Zou mooi zijn als ook de provincie zich daarvoor hard gaat maken.”

Jessica Dijkman, gemeente Houten

Binnen de diverse gemeenten en instellingen is er de behoefte om kennis te delen én op te halen. Men wil graag van elkaar leren. Er zijn hele gerichte vragen, bijvoorbeeld in de gemeente Amersfoort, waar men bezig is met een wijkcultuurhuis en graag van de ervaringen in Utrecht wil leren. Verder is er ook behoefte aan inspirerende voorbeelden en formats en aan meer praktisch advies, zoals bijvoorbeeld bij marketing, het bereiken van jongeren of fondsenwerving.

Er wordt tevens aangegeven dat men niet per sé de behoefte heeft aan regelmatige bijeenkomsten, maar liever gericht op specifieke vragen van de instellingen of gemeenten.

De rol die men daarvoor voor de provincie ziet weggelegd, is die van ‘verbinder’.

De provincie brengt vraag en aanbod bij elkaar en kijkt wat er vervolgens nodig is.

Vragen sturen

Dit praktische aspect brengt ons bij een belangrijk element dat we op het spoor komen door dit onderzoek. Zowel in Utrecht bij de Wijkcultuurhuizen als in de bibliotheek in Nieuwegein ligt de basis voor het succes in de vraaggestuurde aanpak. De vragen van mensen zijn de bron waar vanuit er wordt vertrokken en gehandeld. Dat kunnen vragen zijn die in eerste instantie niets met kunst en cultuur te maken hebben. In Utrecht gaan ze uit van een inclusieve aanpak, waarbij de kunst niet losstaat van de samenleving, maar juist gaat over gemeenschappelijk betekenis creëren. Kunst staat niet los van welzijn of zorg, maar maakt er juist deel van uit.

Het bijzondere van wijkcultuurhuizen is dat ze niet beginnen met aanbod, maar met het stellen van vragen, of met het ingaan op vragen die er leven. Zo’n vraag kan bijvoorbeeld gaan over behoefte aan ondersteuning bij mantelzorg. Op basis van zo’n vraag komt er een traject tot stand, waarin er wordt gefaciliteerd. Er wordt gekeken wat mensen echt nodig hebben.

²⁷ <https://www.aandeslinger.nl/projecten/de-vlinder-project>

Dat is volgens Aart van der Maas van de HU en Appie Alferink van ZIMIHC echt een inclusieve aanpak. Vragen van mensen zijn leidend.

“Er liggen kansen om de kennis die bij de wijk- en jongerencultuurhuizen wordt opgedaan breder te verspreiden in de provincie. Bij de jongerencultuurhuizen komen ook jongeren uit de provincie.”
Stefanie Weijsters, gemeente Utrecht

In onze rondgang langs gemeenten kwam ook naar voren dat maatwerk gewenst is. Dat is, gezien de grote verschillen, ook zeer begrijpelijk. Om maatwerk goed te organiseren is het stellen van de goede vragen zeer belangrijk. Daarom achten we een vraaggestuurde aanpak als het beste uitgangspunt voor het cultuurparticipatiebeleid van de provincie Utrecht. Daarmee bouw je aan een keten, die op ieder niveau gebaseerd is op de vragen uit de lokale samenleving.

Duurzame aanpak; verhaal en middelen

“Waar ik behoefte aan heb vanuit de provincie is dat ze duidelijk aangeven dat ze cultuurparticipatie en de samenwerking met het sociaal domein/gezondheidszorg belangrijk vinden. Maar ook de kennis verder brengen. Juist in die landelijke, of misschien wel provinciale uitrol, dat het steviger wordt, en we daarop door kunnen bouwen.”
Ariane Kop, DE KOM Nieuwegein

Over één ding waren bijna alle respondenten eensluidend. Een goede en duurzame aanpak begint met een visie, met een stevig verhaal waarom deze samenwerking belangrijk is en wat het kan bijdragen aan maatschappelijke vraagstukken.

Ambtenaren gaven aan dat een visie vanuit de provincie op de samenwerking van het culturele en het sociaal domein zeker kan bijdragen aan meer (politiek) draagvlak in de gemeente voor kunst en cultuur. Culturele instellingen merkten op dat een visie vanuit de provincie behulpzaam zou zijn om niet alleen de politiek te stimuleren, maar ook op gemeentelijk niveau de samenwerking tussen cultuur en sociaal domein te bevorderen. Zo organiseert de provincie bijeenkomsten voor cultuurambtenaren, maar zouden ook eens ambtenaren uit het sociaal domein hierbij kunnen worden uitgenodigd om daarmee de samenwerking lokaal te stimuleren.

Ook zien culturele instellingen een visie als een stimulans in de richting van andere publieke en private partijen en financiers. Er is grote behoefte aan ontschotting, tussen mensen én middelen.

Het programma *Lang Leve Kunst*²⁸, dat in hoofdstuk 4 is beschreven is een goed voorbeeld van hoe ontschotting tot stand gebracht werd door publiek-private samenwerking van fondsen en kennisinstituut én door de deelname van zowel het ministerie van OCW als het ministerie van VWS.

Het programma landde succesvol in gemeenten.

“Een beleidsmatige aanpak die domein-overschrijdend is zou aan de basis moeten liggen, ondersteund door (meer) middelen uit diverse fondsen.”
Niels Veenhuijzen, directeur Scholen in de Kunst, Amersfoort.

De pioniers die er al een aantal jaren met succesvolle projecten op hebben zitten, gaven aan grote moeite te hebben met het structureel inbedden, dus met de verduurzaming van de initiatieven. Vaak blijft het bij mooie en eenmalige incidentele samenwerkingen. Veel respondenten zijn hier gefrustreerd over. Ze zien de pas opgebouwde kennis en ervaring weer verdwijnen en vinden dat een vorm van kapitaalvernietiging.

²⁸ <https://www.langlevekunst.nl/>

Dit is natuurlijk niet alleen toe te schrijven aan een (eventuele) rol van de provincie, maar komt ook door de sector zelf en door lokale overheden, die nieuw beleid niet of juist extra financieren en zo verzuimen om scherpe keuzes te maken, waardoor nieuwe taken in de plaats zouden kunnen komen van oudere. De provincie kan een duurzame ontwikkeling stimuleren door hierover het gesprek aan te gaan met gemeenten, cultuurinstellingen en organisaties uit het sociaal domein.

Wat gebeurt er in andere provincies?

Bij de keuze voor de te onderzoeken provincies, hebben we ons gericht op de volgende drie:

1. Voor **Noord-Brabant** is gekozen omdat in deze provincie al circa twintig jaar ervaring is met het opbouwen van een culturele infrastructuur op het gebied van cultuurparticipatie. De provincie heeft de uitvoering van het beleid uitbesteed aan Kunstloc Brabant. Deze uitvoeringsinstelling heeft daarmee een belangrijke rol op het terrein van het ontwikkelen en onderzoeken van beleid, het delen van kennis en netwerk en in het verbinden. Daarnaast is de provincie Noord-Brabant een van de pioniers op het gebied van samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein. In deze provincie is ook een aantal jaren geleden een publiek-private samenwerking ontstaan dat een vervolg heeft gekregen in het Buurtcultuurfonds. Dit fonds heeft een aanjaagfunctie op het gebied van het opzetten en mogelijk maken van vraaggestuurde projecten.

Er wordt uitvoerig bij Brabant stilgestaan, omdat in Brabant in feite alle ingrediënten voor het model dat in dit rapport wordt voorgesteld, aanwezig zijn.

2. Er is gekozen om in **Groningen** de organisatie VRIJDAG te betrekken in het onderzoek, vanwege de voortrekkersrol die deze organisatie heeft in de stad Groningen met werken in de wijken en de wijze waarop in stad en provincie de krachten van cultuurparticipatie samen met het sociaal domein heel natuurlijk verbonden zijn.

3. De keuze voor **Zuid-Holland** tenslotte komt voort het feit dat deze provincie een vergelijkbare keuze heeft gemaakt als de provincie Utrecht om acht jaar geleden de ondersteuning voor cultuurparticipatie af te bouwen. Ook deze provincie zet op dit moment in op hernieuwde aandacht voor dit beleidsterrein en wil net als Utrecht aansluiten bij het landelijke *programma Cultuurparticipatie* en de regeling *Samen cultuurmaken* van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Zuid-Holland werkt op deze manier mee aan het stimuleren van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de provincie. De provincie gaf hiervoor een opdracht aan Kunstgebouw om de nieuwe regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie, *Samen Cultuurmaken* onder de aandacht te brengen van de gemeenten.

Brabant

In Brabant is in de afgelopen jaren een stevige culturele infrastructuur opgebouwd, waarbij de bijdrage van cultuur aan maatschappelijke opgaven een belangrijk speerpunt is. Kunstloc Brabant voert als uitvoeringsorgaan van de provincie dit deel van het cultuurbeleid uit.

Naast het provinciale cultuurbeleid bestaat er sinds 2014 het Buurtcultuurfonds dat een publieks- private samenwerking is van het Prins Bernard Cultuurfonds en de provincie Brabant om door middel van het stimuleren van burgerinitiatief buurtgerichte cultuurprojecten te ontwikkelen waardoor de leefomgeving wordt verbeterd.

Kunstloc Brabant werkt aan het programma *Culturele Samenleving*. In de voorbereiding van de nieuwe beleidsperiode van het Fonds voor Cultuurparticipatie is Kunstloc Brabant een samenwerking met aangegaan in het kader van de regeling *Samen Cultuurmaken*. Het programma *Culturele Samenleving* is echter breder dan de regeling *Samen Cultuurmaken* van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Kunstloc Brabant richt zich naast het stimuleren van samenwerking tussen cultuurparticipatie en de omgeving om

de sociale kwaliteit te verbeteren, ook op het verbeteren van de leefbaarheid en zorg door middel van culturele interventies.

Ervaringen van Kunstloc Brabant en het Buurtcultuurfonds

Kunstloc Brabant signaleert op basis van het programma *Culturele samenleving* de volgende behoeftes in Brabant:

Spelers in het veld hebben behoefte aan een netwerk dat Kunstloc Brabant faciliteert, zodat men elkaar makkelijk weet te vinden.

Spelers in het veld hebben behoefte om kennis met elkaar te delen. Kunstloc Brabant faciliteert deze kennisdeling.

Spelers willen graag dat de ontwikkelingen op dit terrein worden aangejaagd en verder worden gebracht, zodat het niet alleen bij proeftuinen een incidentele projecten blijft.

Kunstloc Brabant ervaart dat het uitzetten van programma's en het stimuleren van ontwikkelingen niet overall in de provincie even gemakkelijk gaat. Op het platteland is het moeilijker om voet aan de grond te krijgen en om een bepaalde ontwikkeling ook vast te kunnen houden. Bij het vertrek van een cultuurambtenaar of een enthousiaste cultuurcoach in een dorp kan een lokale samenwerking of een structuur zo weer inzakken. Het is daarom belangrijk dat het aanjagen en stimuleren structureel plaats kan blijven vinden.

Ook op financieel vlak zijn er grote verschillen. De ene gemeente biedt meer financieel draagvlak of cofinanciering dan de andere.

Cultuurparticipatie en het sociaal domein – vraaggestuurd werken

De belangrijkste conclusie van Kunstloc Brabant en het Buurtcultuurfonds is dat, met de grote verschillen in de culturele en sociale infrastructuur en (financiële) mogelijkheden per gemeente, het ondersteunen van samenwerking op dit beleidsterrein maatwerk is en ook altijd maatwerk zal blijven.

Zowel Kunstloc Brabant als het Buurtcultuurfonds geven aan dat het complex is om in zo'n grote en diverse provincie van betekenis te kunnen zijn. De enige aanpak die hierin werkt is zich richten op organisaties en gemeenten die uit zichzelf in beweging willen komen. Er moet lokaal al wel een ambitie zijn om maatschappelijk vraagstukken op te willen pakken. Meer kan er door een provinciaal uitvoeringsorgaan of financier niet gedaan worden, omdat ze geen formele rol spelen in het lokale (cultuur)beleid en omdat ze niet iets in beweging kunnen krijgen, waar geen intrinsieke motivatie voor is. Wat helpt om deze motivatie aan te wakkeren is geld. De vraag start namelijk vaak bij de vraag naar financiering. Op dat moment staan partijen open voor advies en dan kan het gebeuren dat er met nieuwe inzichten een beweging of een samenwerking kan worden opgestart.

Duurzame aanpak

Kunstloc Brabant en het Buurtcultuurfonds hebben inmiddels een netwerk opgebouwd en een breed palet aan goede voorbeelden ontwikkeld. Met deze opbrengst is men in de provincie toe aan de volgende stap, het verduurzamen van de aanpak.

Het is daarbij cruciaal dat de provincie en de gemeenten draagvlak blijven organiseren en dat er financiële mogelijkheden blijven bestaan. Om ervoor te zorgen dat initiatieven die zijn opgestart of kennis die is opgedaan niet wegvloeien, zijn er gemeenten nodig die laten zien dat de effecten van cultuur en van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein van belang zijn. Het helpt als de provincie de waarde van cultuur onderschrijft en ondersteunt bij het inzichtelijk maken van de effecten van dit beleid. Daarnaast moeten er laagdrempelige mogelijkheden voor financiering zijn (en blijven) om activiteiten op gang te houden en/of verder te brengen.

“Het draagvlak van de gemeenten en de mogelijkheden voor financiering zijn de stabiele factoren. Dit zorgt voor een stevige basis zodat het veld zich kan blijven ontwikkelen”
Evelien Nelemans en Joosje Duindam, Kunstloc Brabant

Groningen

De reden om te kijken naar de organisatie VRIJDAG in Groningen, is gelegen in het innovatieve stedelijke wijkprogramma dat daar sinds 2019 actief is onder de titel *VRIJDAG in de Buurt*. In zeven wijken in de gemeente Groningen zijn cultuurcoaches actief die als een spin in het web mensen en organisaties aan elkaar verbinden. Deze coaches zijn één dag per week beschikbaar in een wijk en zorgen dat de mensen, de vragen en het culturele veld elkaar makkelijker weten te vinden. Daarbij staan ze in nauw contact met de gebiedsteams en de welzijnsorganisaties. In sommige wijken beschikken ze over activiteitenbudgetten, vaak afkomstig uit de wijkvernieuwingsaanpak en ook lopen ze vaak samen op met de wijkwethouders en de gebiedsteams die bezig zijn met verbetering van de wijk en de leefomstandigheden van de inwoners. De cultuurcoaches werken actief samen met de WIJ teams. Die activeren mensen die niet meedoen in de samenleving.

Voor mensen die werkzaam zijn in de sector cultuurparticipatie is het lastig om terecht te komen in de formele wereld van de zorg, met indicaties en dat soort zaken. Daar ziet men in Groningen drempels die geslecht moeten worden. De gemeente Groningen is erg ondersteunend in dit project. De Gebiedsteams hebben een cultuurbudget. De cultuurcoach kanaliseert en verbindt losse ideeën die leven in de wijken.

Afgelopen zomer was er een sprankelend programma, *de Bonte Zomer*, in verband met corona met tal van activiteiten voor kinderen in de stad.

Voorbeeldstellend is het project *Wijk de Wereld*, waarbij telkens in en met een andere wijk een theaterproject wordt opgezet dat uitmondt in een grote voorstelling in de Schouwburg. VRIJDAG is betrokken bij voor- en na-traject om mensen en projecten op te sporen, te stimuleren en te verduurzamen.

Op provinciaal niveau heeft VRIJDAG het *Kultuurloket Groningen* geopend. Ze adviseren, promoten, verbinden en ontwikkelen cultuurparticipatie. Het netwerk van cultuurcoaches wordt ondersteund en samengebracht. Dit zijn coaches die in cultureel en sociaal domein werkzaam zijn. Ook doen ze aan deskundigheidsbevordering (regieopleiding, workshops, besturen, marketing etc.).

Project *Nor Huus* in Westerkwartier is een mooi provinciaal voorbeeld, waarbij leefbaarheid in de kleinere gemeenten centraal staat. Vanwege de krimp, de achterstanden en de aardbevingen is er in de provincie Groningen vrij vanzelfsprekend aandacht voor leefbaarheid en zijn er middelen beschikbaar die mede voor cultuur worden ingezet.

“Door te werken met een klein ego en een groot hart staan we echt ten dienste van de mensen in de wijk.” Inez van de Kimmenade, programmamanager cultuurparticipatie VRIJDAG.

Zuid-Holland

Kunstgebouw in Zuid-Holland is de provinciale cultuurorganisatie die tot voorkort zich alleen bezighield met binnenschoolse cultuureducatie.

In het kader van het landelijk meerjarig *programma Cultuurparticipatie 2021-2024* van OCW, LKCA en het Fonds voor Cultuurparticipatie onderzoekt Kunstgebouw, in opdracht van de provincie Zuid-Holland, welke kansen er liggen op het gebied van cultuurparticipatie. Welke drempels zijn er voor cultuurdeelname en hoe kun je deze wegnemen? Op welke wijze kan cultuurparticipatie positief bijdragen aan een inclusief Zuid-Holland, aan deelname aan de maatschappij door alle burgers? Hiervoor werken ze nauw samen met gemeenten, culturele organisaties en maatschappelijke organisaties. Kunstgebouw ondersteunt gemeenten en organisaties bij het bedenken, schrijven of uitvoeren van plannen en activiteiten.

Met ingang van mei 2020 is de projectleider Cultuurparticipatie, die Kunstgebouw in het kader van de opdracht van de provincie heeft aangesteld, begonnen om de nieuwe regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie, *Samen Cultuurmaken* onder de aandacht te brengen van de 52 gemeenten in de provincie. Ze vat haar taak breder op dan enkel de regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie, omdat ze vreest dat er anders veel initiatieven buiten de boot zullen vallen vanwege de wijze waarop de regeling is opgesteld. Er zijn ook andere fondsen met dergelijke doelstellingen in Zuid-Holland beschikbaar, zoals het Fonds 1818.²⁹

Verder wordt er ondersteuning geboden bij fondsenwerving door inzet van een bureau dat helpt met het schrijven van subsidieaanvragen.

De projectleider is nog aan het pionieren. Ze constateert dat er weinig structuur is of afspraken zijn vanuit het rijk met provincies en gemeentes. Ook in Zuid-Holland zijn er grote verschillen tussen de gemeenten. Het niveau verschilt enorm. Er zijn veel gemeenten waar een ambtenaar slechts drie uur per week voor cultuur heeft, dus die kunnen niet zoveel doen. Ze vindt de communicatie vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie erg lastig en complex. Daarom is ze begonnen met het maken van een informatiefolder in jip-en-janneketaal. Vanwege corona heeft ze pas een keer één informatiebijeenkomst kunnen organiseren. Dit betrof een kennismakingsbijeenkomst met speeddaten. Partijen vonden elkaar en dat werkte erg goed.

Ze neemt alle gemeenten mee in haar werk, ook de grote steden, omdat de stedelijke instellingen verder geen ondersteuning krijgen.

“Enthousiasmeren, verbinden en vertalen, zo beschrijf ik meestal mijn functie.”
Rosa Schol, Kunstgebouw Zuid-Holland

²⁹ <https://www.fonds1818.nl/>

Hoe is de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de provincies georganiseerd? ³⁰

Friesland	In Friesland staat men voor een verandering in opdrachtgeverschap vanuit de provincie. Keunstwurk, de provinciale organisatie voor cultuureducatie, amateurkunst en professionele kunst in Friesland, kan intekenen op drie maatschappelijke vraagstukken. Het is nog niet bekend hoe Keunstwurk hiermee om zal gaan en hoe de organisatie zich die nieuwe taak inhoudelijk gaat toe-eigenen en invullen. Vanuit Friesland Culturele Hoofdstad 2018 is er een sterk netwerk ontstaan en zijn maatschappelijke organisaties - inclusief het sociaal domein- betrokken.
Groningen	VRIJDAG is de organisatie die in Groningen de taak heeft gekregen om het veld van de cultuurparticipatie te bedienen. Op provinciaal niveau heeft VRIJDAG het <i>Kultuurloket Groningen</i> geopend. Ze adviseren, promoten, verbinden en ontwikkelen cultuurparticipatie. Het netwerk van cultuurcoaches wordt ondersteund en samengebracht. Dit zijn coaches die in het cultureel en sociaal domein werkzaam zijn. Ook werkt VRIJDAG aan deskundigheidsbevordering (regieopleiding, workshops, besturen, marketing etc.).
Drenthe	In deze provincie zet de stichting Kunst & Cultuur (K&C) zich in voor cultuuronderwijs op de scholen in Drenthe en Groningen en voor de cultuurparticipatie in Drenthe. Voor het werken in de regio werkt K&C nauw samen met de drie grote steden. Drenthe was een van de eerste provincies die de toegankelijkheid van cultuurparticipatie voor ouderen stimuleerde, met het project Gekleurd Grijs. Daarmee is de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in Drenthe gestart.
Noord-Holland	Er is in deze provincie geen taak belegd bij een organisatie op het gebied van cultuurparticipatie. Plein C heeft alleen een taak op het gebied van cultuureducatie. De vier grote kunstencentra in het noorden van deze provincie zijn onlangs gaan samenwerken en vormen samen een gesprekspartner op het gebied van cultuurparticipatie. Daar is welzijn als partij bij betrokken.
Flevoland	De organisatie Kunstlink werkt voor iedereen die in Flevoland kunst maakt, beoefent of organiseert. Kunst in het sociaal domein is een van de werkterreinen. Kunstlink sluit aan bij het landelijke programma Cultuurparticipatie. Daarnaast werkt de provincie Flevoland vanuit haar pijler 'Krachtige Samenleving' aan een beweging rondom positieve gezondheid. Daarin kunnen kunst en cultuur een belangrijk onderdeel zijn. In gemeenten in Flevoland zijn steeds meer projecten te vinden waarin wordt samengewerkt tussen de kunsten en het sociaal domein.
Overijssel	In deze provincie denkt men er op dit moment over na of ze naast een faciliterende en verbindende rol als overheidsorgaan ook de uitvoerende rol op zich wil nemen. Een alternatief is dat een uitvoerende rol bij de bibliotheek Rijnbrink terecht komt, omdat hier ook al de taak van cultuureducatie ligt.
Zuid-Holland	Cultuurparticipatie is sinds 2020 weer opnieuw belegd bij Kunstgebouw, na jarenlange afwezigheid van dit beleidsterrein. Kunstgebouw ondersteunt wel al vele jaren het cultuuronderwijs op scholen. Sinds kort is er tevens budget voor een projectleider cultuurparticipatie die als verbinder werkt voor de hele provincie. De projectleider is aan de slag gegaan met het verbinden van organisaties en beleidsmedewerkers van gemeenten uit het culturele en het sociaal domein.
Utrecht	De provincie Utrecht heeft in het Coalitieakkoord 2019-2023 <i>Nieuwe energie voor Utrecht</i> opgenomen dat de provincie wil inzetten op cultuurparticipatie. Het kader daarvoor is het landelijke Programma Cultuurparticipatie 2021-2024 van het ministerie van OCW, Fonds voor Cultuurparticipatie en LKCA. Momenteel vervult de provincie geen actieve rol op dit terrein. Om deze ambitie te verwezenlijken is het nodig de samenwerking tussen culturele instellingen en het sociaal domein te optimaliseren. De provincie heeft als eerste stap nader onderzoek uitgezet dat antwoord moet geven op de vraag hoe dit het beste te realiseren is.
Gelderland	Cultuur Oost is een provinciale organisatie die al jarenlang investeert in de infrastructuur en het netwerk op het gebied van cultuureducatie, cultuurparticipatie en talentontwikkeling. Inzetten van kunst en cultuur voor maatschappelijke opgaven behoort ook tot de werkzaamheden. Er is een uitgebreid netwerk ontwikkeld, ook in de samenwerking met het sociaal domein.
Zeeland	In Zeeland is cultuurparticipatie belegd bij ZB Planbureau en bibliotheek van Zeeland (ontstaan na een fusie tussen het bibliotheekorgaan en provinciale maatschappelijke steunfuncties). ZB heeft van oudsher de focus gericht op onderzoek en data en heeft met deze data als onderleggerzicht op ontwikkelingen in de provincie. ZB besteedt aandacht aan talentontwikkeling en bevordert cultuureducatie op scholen; er is minder zicht op hoe de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein in de praktijk functioneert.
Noord-Brabant	In deze provincie is de afgelopen 20 jaar geïnvesteerd in een sterke culturele infrastructuur, waarbij er ook veel aandacht is geweest voor cultuurparticipatie. Kunstloc Brabant werkt in opdracht van de provincie al sinds 2016 aan de uitvoering van een programma om cultuur te verbinden met maatschappelijke vraagstukken. Dit programma heet Culturele Samenleving. Kunstloc Brabant richt zich naast het stimuleren van samenwerking tussen cultuurparticipatie en de omgeving om de sociale kwaliteit te verbeteren, ook op het verbeteren van de leefbaarheid en zorg door culturele interventies.
Limburg	In Limburg heeft Huis voor de Kunsten een groot en stevig netwerk op poten gezet. Op dit moment werkt deze provinciale organisatie aan een nieuwe aanpak en werkwijze. Bij het ondersteunen van de georganiseerde verenigingen stimuleert Huis voor de Kunsten het discipline-overstijgend werken. Diversiteit en inclusie worden in Limburg ingestoken vanuit met name sociale achtergronden, zoals bijvoorbeeld opleidingsniveau.

³⁰ gegevens afkomstig uit deskresearch, aangevuld met informatie uit het interview met LKCA, Marlies Tal.

Conclusies

‘Utrecht; een unieke combinatie van stedelijk wonen en natuur’ staat er te lezen op de website van de provincie. Wij troffen een grote diversiteit aan op een relatief beperkt oppervlak. Natuur en cultuur, achterstandsbuurt en villawijk, streng christelijk en hipstercultuur; Utrecht heeft het allemaal. Daarom luidt de eerste conclusie:

Een eenvormige aanpak zal lastig zijn, gezien de grote lokale verschillen en intenties. Maatwerk is dus gewenst. Bovendien lijkt het ons wenselijk en noodzakelijk om de verantwoordelijkheid bij de lokale gemeenschap te leggen en de provincie aan te raden om dáár te gaan ondersteunen waar het initiatief ligt. Daarmee kan men energie creëren om een grotere beweging op gang te krijgen.

‘Verandering begint met een goed verhaal’ lezen we in de moderne managementboeken. Er wordt in deze onrustige periode veel sterker naar overheden gekeken. Er is behoefte aan richting en aan leiderschap en daarbij is een visie onontbeerlijk. Daarom volgt uit de tweede conclusie de aanbeveling aan de provincie Utrecht om deze te formuleren.

Een degelijke en duurzame aanpak van de cultuurparticipatie in samenwerking met het sociaal domein heeft een fundament nodig, in de vorm van steun van de overheid door middel van beleid geformuleerd in een visie en van financiële middelen, aangevuld met kennis en ervaring. Dit laatste is in Utrecht in ruime mate voorhanden, maar kan beter inzichtelijk gemaakt worden, zodat men het ook weet te vinden, over te dragen en te gebruiken.

De provincie is bij uitstek de organisatie die in staat is om de kennis die lokaal aanwezig is te verspreiden en daarmee andere gemeenten te versterken. Daarmee bewijst de provincie echt haar meerwaarde. Dit is de achtergrond voor de derde conclusie:

Er zijn veel goede voorbeelden te vinden, maar ook constateren we dat ‘t de culturele instellingen aan tijd en middelen ontbreekt hun kennis te delen en over de grenzen van hun eigen gemeente heen te kijken. Dat is te begrijpen gezien de lokale worteling en de subsidiering van instellingen. Maar het is tegelijkertijd ook jammer, omdat op deze manier veel kennis verborgen blijft binnen de gemeentegrenzen.

6. Model en scenario's

De provincie Utrecht is met dit onderzoek een traject gestart dat de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein stimuleert. Dit onderzoeksrapport is de afronding van fase 0 van het traject. Hierna volgen fase 1, de fase van beleid maken door de provincie en daarna komt fase 2, de uitvoeringsfase.

Het model (ook te zien op pagina 9) voor een duurzame aanpak dat in dit hoofdstuk gepresenteerd en toegelicht wordt samen met drie samenhangende scenario's, kunnen gezien worden als één groeimodel. Het groeimodel is behulpzaam bij de komende fases 1 en 2 van het traject.

Het model behelst een voorstel voor een aanpak voor duurzame ontwikkeling op het gebied van samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein. De drie scenario's die volgen zijn de concrete uitwerkingen van dit model. Ook is er gekeken naar de kansen voor de periode na corona.

Scenario 1 is de basisversie, die direct gerealiseerd kan worden binnen de bestaande middelen die de provincie heeft gereserveerd voor cultuurparticipatie. In het tweede scenario voegen we aan de basisversie een element toe en het derde scenario bevat een grotere ambitie waarnaar gestreefd kan worden, geïnspireerd op de aanpak in Noord-Brabant.

Aanpak duurzame ontwikkeling cultuurparticipatie en het sociaal domein

Op basis van de ontwikkelingen die uit de desk-research werd opgehaald en de inzichten in (lokale) behoeftes die door middel van de interviews werden verkregen, zijn we gekomen tot een aanpak voor een duurzame ontwikkeling op het gebied van cultuurparticipatie en het sociaal domein. Hierin zijn de uiteenlopende behoeften en de werkwijzen van verschillende initiatieven en organisaties in de provincie bij elkaar gebracht in één model.

We hebben dit model beschreven op basis van de chemische reactie van “ontbranding”. De onderdelen die hiervoor nodig zijn:

De basisonderdelen zuurstof en brandstof die, wanneer deze in aanraking komen met een vonk, ontbranden en zorgen voor energie waardoor beweging in gang wordt gezet. (Zie bovenstaande afbeelding)

ZUURSTOF

De rol die zuurstof speelt is toebedeelt aan de overheid die met haar duurzame aanpak en haar visie voor de energievoorziening garant staat.

BRANDSTOF

De tweede stabiele factor in dit proces is de brandstof die net als zuurstof altijd aanwezig moet zijn om de beweging aan de gang te houden. De brandstof bestaat in dit model uit twee componenten. Financiële middelen waarmee (nieuwe) projecten en samenwerkingen van de grond kunnen komen.

OPLAADPUNTEN

Daarnaast zijn er oplaadpunten waar de brandstof opgeslagen ligt. Dit zijn punten waar kennis verzameld kan worden en waar men het relevante netwerk kan vinden. (Zie afbeelding 2)

VONK

De laatste stap is de vonk die moet overslaan om tot ontbranding te komen. Zoals uit het onderzoek naar voren kwam vormt het vraaggestuurd werken de sleutel voor het succesvol tot stand brengen van de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein.

Het vraaggestuurd werken beschouwen we als de vonk waardoor de respectieve velden in beweging komen en gaan samenwerken.

VERBINDER

Een voertuig dat met behulp van deze chemische reactie in beweging wordt gebracht, dient wel in beweging te blijven. We denken dat voor die continue beweging een verbinder nodig is die met de verschillende spelers in dit veld communiceert, die kansen signaleert, de oplaadpunten kent en die ervoor zorgt dat de juiste mensen elkaar ontmoeten om met en van elkaar te kunnen leren.

Dit model vormt de basis voor een duurzame aanpak die de twee terreinen cultuurparticipatie en het sociaal domein voor een langere periode met elkaar verbindt; er kan ruimte ontstaan om een langdurige en gelijkwaardige samenwerking op te bouwen. Dit model kan op iedere plek in de provincie fungeren zodat de verschillende partijen hun rol kunnen oppakken en er op maat, een voor elke plek passende samenwerking kan worden opgezet. In het volgende hoofdstuk schetsen we aan de hand van drie concrete scenario's de aanpak die de provincie hiervoor zou kunnen inzetten.

Scenario's

Op basis van het onderzoek worden in dit hoofdstuk een aantal samenhangende scenario's voorgesteld die de provincie Utrecht handvaten bieden voor vervolgstappen. Deze scenario's zijn bedoeld om het gesprek op gang te brengen binnen de provincie. Ze zijn het resultaat van de onderzoeksfase, fase 0 van het traject dat de provincie heeft ingezet om de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein te stimuleren.

Het resultaat van fase 0 vormt een basis voor fase 1, het ontwikkelen van een visie en het maken van beleid. Hierbij kunnen keuzes worden gemaakt over de verschillende onderdelen in de scenario's. Daarna volgen fase 1, de fase van beleid maken en fase 2, de uitvoeringsfase.

Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
<p>Visie</p> <p>Stel een visie op over de betekenis van cultuur voor het sociaal domein alsook een visie over de betekenis van cultuur voor het welzijn en de gezondheid van de inwoners van de provincie.</p>	<p>Visie</p> <p>Stel een visie op over de betekenis van cultuur voor het sociaal domein alsook een visie over de betekenis van cultuur voor het welzijn en de gezondheid van de inwoners van de provincie.</p>	<p>Visie</p> <p>Stel een visie op over de betekenis cultuur voor het sociaal domein alsook een visie over de betekenis van cultuur voor het welzijn en de gezondheid van de inwoners van de provincie.</p> <p>Ontwikkel een programma Samen <u>cultuur</u> maken Utrecht, om in het post-coronatijdperk fors in te zetten op een aantal thema's.</p>
<p>Verbinden</p> <p>Stel een verbinder aan, die de vragen ophaalt en ervoor zorgt dat er binnen de provincie partijen elkaar weten te vinden voor kennisdelen en inspiratie. Ook maakt hij/zij een kaart met 'oplaadplekken'.</p>	<p>Verbinden</p> <p>Stel een verbinder aan, die de vragen ophaalt en ervoor zorgt dat er binnen de provincie partijen elkaar weten te vinden voor kennisdelen en inspiratie. Ook maakt hij/zij een kaart met 'oplaadplekken'.</p>	<p>Verbinden</p> <p>Stel een verbinder aan, die de vragen ophaalt en ervoor zorgt dat er binnen de provincie partijen elkaar weten te vinden voor kennisdelen en inspiratie. Ook maakt hij/zij een kaart met 'oplaadplekken'.</p>
<p>Middelen</p> <p>Stel projectgeld beschikbaar, bij voorkeur minimaal 100.000 euro per jaar als cofinanciering/<u>seed</u> money voor projecten en samenwerking.</p>	<p>Middelen</p> <p>Coaching on the job. Stel middelen beschikbaar om coaching vanuit meer ervaren partijen te organiseren.</p> <p>Stel projectgeld beschikbaar, bij voorkeur 100.000 euro als cofinanciering/<u>seed</u> money voor projecten en samenwerking.</p>	<p>Middelen</p> <p>Coaching on <u>the</u> job. Stel middelen beschikbaar om coaching vanuit meer ervaren partijen te organiseren.</p> <p>Richt volgens het model van het Innovatiefonds een fonds op waarin ook middelen vanuit het sociaal domein afkomstig zijn.</p> <p>Stel programmageld beschikbaar, bij voorkeur 1.000.000 euro per jaar.</p>

We doen de volgende aanbevelingen op het gebied van visie, verbinder en middelen:

Visie

Stel een visie op die de uitwerking bevat van het voornemen om cultuurparticipatie provinciaal opnieuw te gaan ondersteunen en de samenwerking tussen het sociaal domein en cultuur te stimuleren. De visie bevat de onderbouwing waarom de provincie deze samenwerking belangrijk vindt en wat ze ermee wil bereiken.

Nadere aanbevelingen voor de uitwerking van de visie zijn:

- Koppel de visie aan de ontwikkelingen die relevant zijn in het post-corona tijdperk.
- Verbind de visie met het beleid op het terrein van kansenongelijkheid, positieve gezondheid en talentontwikkeling.
- Ga voorbij aan de discussie over kunst en cultuur als doel of als middel. De autonome kracht en de maatschappelijke impact van kunst en cultuur zijn één en vormen geen tegenstelling.
- Laat onderzoek deel uitmaken van het verhaal. Het is van belang om te weten wie men wil bereiken, waarom men dat wil en of men daarin slaagt.

Verbinder

Stel een 'verbinder' aan (te denken valt aan 04-06 fte) die werkt aan het in goede banen leiden van de energie, mensen bijeenbrengt en meedenkt over de vragen die er leven en de antwoorden die er kunnen zijn.

Nadere aanbevelingen voor de aan te stellen verbinder:

- Wij stellen ons een onafhankelijke persoon voor die vrij van institutionele belangen met allerlei verschillende spelers in dit veld communiceert, kansen signaleert en zorgt dat de juiste mensen elkaar ontmoeten om met en van elkaar te kunnen leren.
- Zet in op het realiseren van een gelijkwaardige samenwerking waarbij iedereen elkaars belangen kent en respecteert, waardoor iedere partij vanuit zijn eigenaarschap kan werken.
- Maak gebruik van bestaande kennis en infrastructuur.
- Maak gebruik van de bestaande kansen en mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld de cultuurcoaches, combinatiefunctionarissen cultuur en sport, cultuurmakelaars

Middelen

Projectengeld

Stel jaarlijks financiële middelen beschikbaar. In scenario 1 en 2 bij voorkeur € 100.000 voor de (co)financiering van projecten.

Nadere aanbevelingen voor de beschikbaar te stellen middelen:

- Door deze middelen in te zetten als matchingsmiddelen, zullen ze als hefboom fungeren voor middelen uit gemeenten, Fonds voor Cultuurparticipatie en/of private fondsen.
- Denk na over de inzet van de middelen en maak een keuze. Zijn ze bestemd voor innovaties of juist voor de verduurzaming van projecten en processen van samenwerking?
- Ontwerp een transparante en lichte aanvraagprocedure met bijbehorend adviestraject, dat voor zowel makers uit het culturele-, als uit het sociaal domein goed toegankelijk is.

Coaching

Er is veel kennis en ervaring in de provincie Utrecht aanwezig op het terrein van de samenwerking tussen cultuur en sociaal domein. Er is ervaring bij de provincie met een 'coaching on the job'-model door het Erfgoed Expert Team³¹.

We stellen ons een dergelijke constructie voor waarbij er een vergoeding is voor de expert die zijn of haar kennis met collega's in de provincie deelt. De verbinder is degene die de matches maakt.

Programma en ontschottingfonds

In het derde scenario geven we zicht op een groter plan. De visie en de verbinder vormen hier nog steeds de basis, maar er wordt ook een programma opgesteld, er worden samenwerkingspartners gezocht (bijvoorbeeld gemeenten, organisaties, bedrijven en private fondsen) en er worden gezamenlijke doelen benoemd.

³¹ <https://www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/cultuur-en-erfgoed/erfgoed-expert-team>

Voorwaarde voor dit scenario is om tussen de domeinen op allerlei niveaus te ontschotten. Een mogelijke manier om dat voor elkaar te krijgen is om financieringsbronnen samen te brengen in een fonds. Dit helpt de ontschotting op ambtelijk niveau. Immers zodra er financiering in het spel is, wordt er verantwoordelijkheid genomen en gedragen. Uiteindelijk zal het niet meer om de herkomst van middelen gaan, maar om gemeenschappelijke doelstellingen die met deze middelen gerealiseerd kunnen gaan worden. We stellen een bedrag voor van 1 miljoen euro, dat moet worden gezien als een richtinggevend bedrag, maar nog niet is uitgewerkt en onderbouwd. Het bedrag in het fonds dient in verhouding te staan tot de nog te formuleren doelen.

Het Cultuur Innovatiefonds³² en het Cultuurfonds Stichtsevecht³³ zijn twee voorbeelden van dergelijke publiek/private fondsen die te vinden zijn in de provincie Utrecht. In andere regio's zien we ook dergelijke voorbeelden, zoals het eerdergenoemde Buurtcultuurfonds Brabant³⁴ of het Amsterdamse Fonds voor Oost³⁵.

Met een dergelijk programma, geïnspireerd op de ervaringen met bijvoorbeeld het programma *Lang Leve Kunst* en de ervaringen in Brabant, kan men in Utrecht een blijvende beweging op gang brengen en houden, waardoor de samenwerking tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein krachtig en inspirerend zal zijn en van grote waarde voor heel veel inwoners van de provincie Utrecht.

³² <https://cultuurinnovatiefonds.nl/>

³³ <https://cultuurfondsstichtsevecht.nl/#>

³⁴ <https://www.cultuurfonds.nl/fonds/buurtcultuurfonds-provincie-noord-brabant>

³⁵ <https://www.fondsvoorooost.nl/>

BIJLAGE 1 - Gespreksverslagen

Gemeenten

Woudenberg

In de gemeente Woudenberg is een Cultuurhuis opgericht. In het verbouwde bankgebouw zijn alle door de gemeente ondersteunde functies opgenomen. Het gaat om de bibliotheek, Taalhuis, Filmhuis en de harmonie die ook de muziekschool beheert. De vestiging in het gebouw wordt door de gemeente gefinancierd, de activiteiten moeten de verenigingen of instellingen zelf betalen. Er is bij de gemeente daarom weinig inzicht in het aanbod. De beleidsmedewerker Sociaal domein heeft ook cultuur in haar pakket. Hierin schuilt zowel een kans als een bedreiging. Ze ziet dat cultuur een waardevolle bijdrage kan leveren aan preventie, maar heeft een grote hoeveelheid taken op haar bord. Een strategie vanuit de provincie op het gebied van preventie is zeer welkom. Ook omdat cultuur in de overwegend christelijke gemeente nog aan draagvlak kan winnen.

Rhenen

In Rhenen is de afgelopen zeven jaar veel bereikt door de oprichting van het Cultuurplatform. Het platform verbindt de verschillende organisaties die voornamelijk bestaan uit vrijwilligers.

De beleidsambtenaar heeft zelf een regionaal samenwerkingsverband opgericht met Utrechtse Heuvelrug en Wijk bij Duurstede. De nieuwe cultuurcoach komt uit het welzijnswerk en is daarmee bij uitstek geschikt om samenwerking tussen deze twee domeinen te bevorderen. Er zijn incidenteel wel initiatieven op het snijvlak cultuur en sociaal domein, maar niet structureel. Er is grote behoefte aan aanbod voor jongeren dat aansluit bij hun belevingswereld. Dat wordt nu gemist. Een goed voorbeeld van de samenwerking was in het kader van 75 jaar Bevrijding, dat door de provincie werd gefaciliteerd. Er is weinig kennis en ervaring met financiering en fondsenwerving. Ook is er behoefte aan het delen van inspirerende voorbeelden. Ook in Rhenen is behoefte aan een visie op dit terrein van de provincie, om binnen de overwegend christelijke gemeente steun te vinden voor het inzetten van cultuur.

Bunnik

In de gemeente Bunnik is het cultuurbeleid geïntegreerd in het sociaal domein. Zo staan er cultuur- en sportcoaches klaar, is er beleid op het gebied van positieve gezondheid, nieuwkomers, mensen in een achterstandsituatie, etc. Er lijkt echter weinig nodig om beweging in gang te zetten, gezien de achtergrond van de inwoners: grotendeels hoogopgeleide en maatschappelijk betrokken burgers. Het aanbod is voornamelijk gericht op cultuurparticipatie en cultuureducatie voor kinderen en jongeren. Voor professionele kunst gaan mensen naar Utrecht of Zeist. Er is behoefte aan een heldere ondersteuning vanuit de provincie; met helderheid wordt gedoeld op taken en rolverdeling. Een heldere boodschap over de waarde van cultuur is ook zeer welkom in Bunnik.

Stichtse Vecht

Stichtse Vecht is qua grootte de derde gemeente in de provincie Utrecht, en bestaat uit twaalf dorpen. Er is 0,5 fte ambtenaar werkzaam voor cultuur. De gemeente stort jaarlijks 100.000 euro in het Cultuurfonds Stichtse Vecht. Er zijn nauwelijks culturele instellingen en er wordt niet actief verbinding gezocht met het sociaal domein. Er is wel een bibliotheek (AVV), die proactief de samenwerking zoekt met allerlei sociale initiatieven en een locatie heeft ondergebracht in een verzorgingshuis. Stichtse Vecht geeft aan wel behoefte te hebben aan iemand die actief de vragen ophaalt en aanvragen stimuleert. Het Cultuurfonds Stichtse Vecht is op dit moment niet bestemd voor aanvragen met een sociaal/maatschappelijk karakter.

Nieuwegein

De gemeente Nieuwegein stelt als voorwaarde aan subsidies om daar waar mogelijk verbinding te zoeken met inwoners. Men wil betere en sociale wijken, waar mensen zich betrokken voelen en waar iedereen mee kan doen. Voor mensen met een laag inkomen is er de Nieuwegein Stadspas, waardoor zij kunnen meedoen aan sport en cultuur en beter toegankelijke ondersteuning en zorg krijgen. We zien dit o.a. terug in de programma's van theater en kunstencentrum DE KOM, dat het initiatief nam voor het programma Kunst op Recept. De bibliotheek zet in op diversiteit en inclusie en op laaggeletterdheid. Daar wordt veel gedaan voor allerlei communities.

Toch wordt cultuur nog weinig als middel ingezet om beleidsdoelstellingen op gebied van zorg of jeugdzorg te realiseren. Dat heeft ook te maken met de enorme werkdruk op deze domeinen. In de wijktransities is meer ruimte voor ontwikkelingen met en door cultuur.

De provincie zou regionaal opererende zorginstellingen kunnen stimuleren bij het inkopen van zorg en dagbesteding; daar zou de provincie meer kunnen sturen op het inzetten van kunst en cultuur. Voor mooie bijeenkomsten voor het delen van kennis hebben de medewerkers en directies in de zorg en ook de beleidsambtenaren te weinig tijd.

Utrecht

In de stad Utrecht is op organische manier geïnvesteerd in inclusieve cultuurparticipatie, o.a. door de wijkcultuurhuizen te ontwikkelen. Daar is Utrecht trots op. De gemeente wil deze door ontwikkelen om cultuurparticipatie toegankelijk, divers en verspreid over de stad te kunnen waarmaken. ZIMIHC heeft een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van de wijkcultuurhuizen.

De gemeente is bezig met het opzetten van een laagdrempelig netwerk, samen met afdeling volksgezondheid; daarvoor worden bijeenkomsten met partijen uit cultuur en de gezondheidssector georganiseerd. De bedoeling is te kijken hoe de beleidsterreinen meer met elkaar in contact kunnen komen, en ze zichtbaar te maken binnen en ook buiten de gemeente. In de praktijk blijkt de samenwerking lastig, omdat in de gemeentelijke wereld doelstellingen en beschikbare middelen vaak verschillen en van elkaar gescheiden zijn.

Er liggen kansen om de kennis die bij de wijk- en jongerencultuurhuizen wordt opgedaan breder te verspreiden in de provincie. Bij de jongerencultuurhuizen komen ook jongeren uit de hele provincie. Ook de expertise van Fort van de Verbeelding en de wijkcultuurhuizen kan beter gedeeld worden. Dat geldt ook voor inclusie. De gemeente heeft gesignaleerd dat er te weinig sprake is van diversiteit en inclusie in de culturele instellingen, en heeft toen als aanpak het PACT gefaciliteerd. PACT heeft een aantal *critical friends*, die organisaties kunnen bezoeken: zij kijken waar het anders kan, en waar het goed gaat op het gebied van diversiteit. Deze aanpak met critical friends is overdraagbaar. Misschien zijn er organisaties die een soort mentorschap willen oppakken, of juist gecoacht willen worden. Ook de cultuurcoaches vormen een belangrijke schakel in het samenbrengen van cultuur met andere organisaties. Ze zijn sterk aangehaakt op de wijkcultuurhuizen. Utrecht gaat meer inzetten op de ondersteuning van deze coaches.

Amersfoort

Amersfoort heeft een cultuurvisie waarin staat dat iedereen moet kunnen genieten van het rijke aanbod in de stad. Er wordt gezocht naar manieren om dat voor elkaar te krijgen. Ook het invullen van diversiteit en inclusiedoelstellingen is een prioriteit voor de gemeente.

Omdat het een hele jonge stad is, richt het beleid zich vooral op jongeren tot 23 jaar. Scholen in de Kunst heeft niet voor niets meegekregen om deze doelgroep te bereiken. Amersfoort is bezig met het implementeren van het [IJslands preventiemodel](#), waarbij ingezet wordt op preventie van alcohol en drugsmisbruik met inzet van sport en cultuur.

Het bewustzijn om cultuur te laten bijdragen aan het welbevinden is er wel, maar het ontbreekt aan concreet instrumentarium en geld om dat structureel te doen. Een grote bedreiging is dat het hele welzijnswerk vraag gestuurd opereert; vragen op het gebied van cultuur komen niet vanzelf omhoog bij groepen die dat niet al van nature meenemen. Bij de nieuwe aanbesteding volgend jaar wil de gemeente proberen de cultuurcomponent wel op tafel te krijgen. Ook liggen er kansen bij de aanpak van kansengelijkheid. Dat is in de stad een belangrijke doelstelling, die ook veel focus kan bieden. De gemeente zou een provinciale regeling of beleidsprogramma erg behulpzaam vinden. Ook het agenderen van cultuurparticipatie richting de verkiezingen van 2022 zou erg goed zijn.

Houten

De welzijnsorganisatie van Houten&co en theater Aan de Slinger hebben afgesproken om samen te werken. Ze doen dit door ontwikkelingen in de samenleving die ze tegenkomen in de samenleving te onderzoeken, te kijken hoe daarop in te spelen, met gebruikmaking van elkaars expertise. Voor cultuurparticipatie gaat het over het bereiken van groepen die normaal gesproken niet zo gemakkelijk bereikt worden, zoals mensen met een beperking of met psychische problemen, en ouderen. Het welzijnswerk kan de link leggen met lastig te bereiken doelgroepen. Men weet wat daar speelt en kan verbindingen leggen. Het gaat hierbij om cultuur als middel voor duurzaam contact. Wie samen aan een voorstelling werkt heeft een heel ander en veel diepgaander contact dan wanneer je elkaar af en toe voor koffie treft. Duurzame relaties kunnen voor het welzijn van mensen veel betekenen. De gemeente ondersteunt deze samenwerking. Cultuurparticipatie is een speerpunt in het Houtense cultuurbeleid.

Het succesvolle project 'De Vlinder', gerealiseerd in het kader van Age Friendly Cultural City, wordt op dit moment onderzocht door Movisie. De samenwerking tussen welzijn en cultuur heeft in Houten inmiddels handen en voeten gekregen. Er is nog wel een wereld te winnen in de samenwerking tussen zorg en cultuur.

Gemeentelijke organisaties

DE KOM, de bibliotheek en MOvector, Nieuwegein

Voor theater en kunstencentrum DE KOM is cultuurparticipatie core business. DE KOM is een theater en een kunstencentrum ineen, en geeft lessen aan mensen in hun vrije tijd en op scholen. Ook is er een nauwe samenwerking met de bibliotheek. *Kunst op Recept* heeft DE KOM samen met gezondheidscentra, huisartsen, MOvector (welzijnsorganisatie), fysiotherapeuten, vrijwilligersorganisaties en het LKCA uitgevoerd. Het was een eerste pilot met dit concept, dat is gebaseerd op *Welzijn op Recept*. Hiermee is de gedachte van Positieve Gezondheid in Nieuwegein omarmt. Op dit moment loopt er een aanvraag bij het Fonds voor Cultuurparticipatie voor de doorontwikkeling van *Kunst op recept*.

In Nieuwegein zijn life style groepen opgericht in het kader van positieve gezondheid, met participatie van o.a. gezondheidscentra, huisartsen, fysiotherapeuten, DE KOM, de welzijnsorganisatie MOvector en de bibliotheek. Er zijn doelgroepen geformuleerd op basis van een bevolkingsscan: jongeren, jonge gezinnen, *empty nesters*. Die laatste zijn hun binding met de stad deels verloren nu de kinderen het huis uit zijn. De life style groepen richten zich, mede vanwege diversiteit en inclusiebeleid, op iedereen en benoemen geen aparte subgroepen. De GGZ-organisatie Lister programmeert speciaal voor mensen met psychische problemen, en weet hen goed te vinden.

De **bibliotheek** in Nieuwegein is in 2011 gestart met het doorvoeren van het nieuwe beleid; de functie van boeken uitlenen is nevensgeschikt geworden. De volgende functies zijn toegevoegd: culturele programmering voor zover deze passend is, gezondheid, non-formele educatie, digitale geletterdheid en digitale vaardigheden. De bibliotheek geeft geen cursussen, maar ziet zichzelf als oefenplatform waar

behoefte-gestuurd gewerkt wordt. Mensen krijgen hulp bij het vergaren van kennis, zodat ze vervolgens zelfstandig keuzes kunnen maken. De bibliotheek is dus geen uitvoerder meer, maar een kennispartner die doelgroepen helpt die ondersteuning nodig hebben. Vanaf de start is geïnvesteerd in het opbouwen van een netwerk dat gekoppeld is aan andere netwerken: een voorbeeld is het netwerk van doktersassistenten dat zich richt op mensen die niet zo snel naar een praktijk komen.

Op dit moment wordt een integrale huisvesting met het sociaal domein gerealiseerd. Op één locatie zullen naast de bibliotheek ook het WMO-loket van de gemeente en MOvactor te vinden zijn. De bibliotheek denkt bij provinciale ondersteuning vooral aan stimulering, bijvoorbeeld door via stimuleringssubsidies en prijzen beweging te creëren en zichtbaar te maken wat er al voor bijzonders gebeurt.

MOvactor is een welzijnsorganisatie in Nieuwegein. Het is een organisatie in wederopbouw, met een focus op jongeren- en kinderwerk. Ook werken er buurtverbinders, en is er een juridisch servicepunt. Er werken ca. 20 mensen.

Vanwege de opbouw is er weinig ruimte voor, en focus op, cultuurparticipatie. Wel is er belangstelling voor vanuit de organisatie. Afgelopen zomer is een zomerprogramma aangeboden, met een cultuurcomponent die door DE KOM werd georganiseerd. MOvactor betreft jongeren nu meer bij de voorbereiding. Kunst en cultuur worden nu ondergewaardeerd. Daarom is de samenwerking met DE KOM aangegaan, op projectbasis. Het ontbreekt nog aan een aansprekend aanbod voor jongeren in Nieuwegein. MOvactor geeft als goed voorbeeld het programma Wintergames 2020, een initiatief van de Krajicek foundation en de Johan Cruyff foundation met financiering door VWS en Sociaal werk Nederland. Het gaat hier om het in beweging krijgen van jongeren, niet alleen met sport, maar ook avonden met oud-Hollandse spellen, zoals Kop van Jut en sjoelen. MOvactor biedt workshops grafitti aan binnen dit programma. Het zou worden toegejuicht als er vanuit dit soort programma's een structurele samenwerking met DE KOM ontstaat.

Neos Cultuuronderwijs Amersfoort en omgeving en Scholen in de Kunst

Neos werkt in Amersfoort op scholen intensief samen met allerlei instellingen in het sociaal domein, gestimuleerd door de gemeente. Dit werkt goed en inspirerend. NEOS richt zich op de doelgroep tot 23 jaar. In de gemeente wordt er hard aan getrokken om partijen bij elkaar te brengen die zich bezighouden met de jeugd, de afgelopen jaren in het uitvoeringsprogramma Jeugd en onderwijs (sport, kinderopvang, GGD, gezondheidszorg). Het is goed georganiseerd. De gemeente brengt deze partijen actief samen. Er wordt geïnspireerd gewerkt volgens het IJslands model, en geprobeerd een goede match te maken tussen vraag en aanbod in de stad. Er is een poel van experts, die in staat zijn om met andere doelgroepen dan gebruikelijk in de cultuureducatie te werken. Andere partijen hebben veel expertise in huis, zoals jongerenwerkers. Het samenbrengen van deze kennis is van grote waarde.

Scholen in de Kunst wil zich voor het buitenschoolse en het cultuurparticipatiebeleid vooral richten op doelgroepen die niet vanzelf naar hen toekomen. 'Participatie' wordt beschouwd als een activistische term: mensen bereiken die nu niet bereikt worden. Met ouderen zijn er mooie projecten gedaan, maar de incidentele financiering werkt belemmerend.

Er komen steeds meer vragen vanuit zorg- en welzijnsinstellingen. Livore verpleegkoepel zou graag samenwerken. Zeker op de werkvloer is die vraag er, maar het verwerven van middelen is lastig. Volgens *Scholen in de Kunst* is een uitvoeringsprogramma van de overheid nodig, over alle partijen heen met een sterke beleidsagenda. Daarmee wordt de opdracht aan de individuele instelling breder. Het moet over een langere termijn gaan, over de politieke cycli heen.

Idea Regio Cultuurcentrum, locatie Soest en Soesterberg

In de gemeente Soest is de vestiging van Idea behalve bibliotheek ook een kunstcentrum en theater, kunstuitleen en cultuurpunt, en een volksuniversiteit. In de volle breedte is men er met cultuurparticipatie bezig. Er zijn tal van projecten: Jeugdcultuurfonds en jongerenprojecten als Brandstof, Jeugd aan zet, en Launch your future. Idea is projectleider van de Voorleesexpres, Taalhuizen, Digitale café's. Ook participeert men in buurtsportcoachprojecten en is er een cultuurcoach, en is er het project Kunst, natuur, welzijn waarin de verbinding wordt gelegd met het sociaal domein. Soest is geen grote stad, maar alle kerntaken zitten onder één dak.

Bij Idea wordt veel samengewerkt met organisaties uit het sociaal domein, van klein naar groot. Bijvoorbeeld met samenwerkingsverband Samen voor Soest, met Balans (welzijnsorganisatie), Stichting Mee, stichting Welzijn, Welzijn Ouderen. De organisaties trekken met elkaar op, ook richting gemeente en vragen samen projecten aan. Voorbeelden zijn het textielatelier, waar mensen met afstand tot arbeidsmarkt zich kunnen ontwikkelen, en de kenniscafé's over inclusie (bijvoorbeeld hoe je mensen met een beperking toch muziekles kunt geven of in orkest laten plaatsnemen). In verzorgingshuis Molenschot werd een Popup-museum georganiseerd. Idea ondersteunt een initiatief voor *Kunst op Recept* en is inmiddels penvoerder daarvan geworden. Men ziet veel kansen voor het werken met jongeren. Er is gebruik gemaakt van de subsidie Jeugd aan zet van VWS in Soest, en ook in Baarn.

Wijkcultuurhuizen Utrecht

De wijkcultuurhuizen in Utrecht zijn Stefanus, Wittevrouwen en ZIMIHC Zuilen (Vorstelijk Complex), Het Wilde Westen en Cultuur 19. De Vrijstaat en Jongerencultuurhuis De Boks (waarin jongerencultuurhuis Kanaleneiland en Jongerencultuurhuis Overvecht – ook voor Leidse Rijn Vleuten/de Meern – zijn samengegaan) zijn de jongerencultuurhuizen. De wijkcultuurhuizen zijn zowel landelijk als Europees uniek. Ze zijn door ZIMIHC vanuit de wijken met en door bewoners ontwikkeld en opgebouwd vanaf de jaren tachtig. De cultuurhuizen zijn onderdeel geworden van de infrastructuur van Utrecht. Daardoor is het een duurzame manier van werken geworden. De werkwijze van de cultuurhuizen kenmerkt zich door te starten met het stellen van vragen aan bewoners; pas daarna komt er een traject en gaan men faciliteren. Dat wordt gezien als een echt inclusieve aanpak, en is de sleutel voor het grote succes.

Volgens Aart van der Maas, lector Social Work aan de HU, gaat inclusiviteit bij cultuur over gemeenschappelijk betekenis creëren. Kunst staat niet los van welzijn of zorg of scholen/educatie maar is er onderdeel van. In opdracht van de gemeente Utrecht wordt de werking van de Wijkcultuurhuizen uitgebreid [onderzocht door de Hogeschool Utrecht](#). Het doel van het onderzoek is te begrijpen wat ze doen, zodat de gemeente Utrecht haar beleid hierop kan afstemmen.

Appie Alferink, directeur van ZIMIHC, heeft altijd samenwerking gezocht met het sociaal domein, onder meer bij de opbouw van Cultuur 19 in Leidsche Rijn. ZIMIHC werkte daar samen met Small, de welzijnsorganisatie in Leidsche Rijn. Het Vorstelijk complex kon volgens hem alleen gerealiseerd worden door samen te werken met Portes (welzijnsorganisatie) en de Colour Kitchen. Later kwamen er ook gezondheid en sport bij. ZIMIHC brengt kunst als expertise in bij deze samenwerkingen. Wijkcultuurhuizen zijn volgens Alferink meer dan gewone buurthuizen of welzijnsinitiatieven. Door de toevoeging van kunst en cultuur is de blik veel breder.

Regionale, provinciale en landelijke organisaties

Lister

Lister begeleidt mensen van wie het leven ontwricht is geraakt door een psychische kwetsbaarheid. Met Debbie Brugman van deze GGZ-organisatie is geprobeerd een interview in te plannen. Dit is helaas niet gelukt. De reden hiervoor is belangrijk om in het onderzoek mee te nemen. Debbie heeft samen met Tivoli een succesvol project ontwikkeld met cliënten die Lister begeleidt. DE KOM liet in het interview ook weten dat zij samenwerken met Lister. Debbie wordt veel gevraagd voor gesprekken, interviews en presentaties. Nu ze een vervolg aan dit project wil geven, bijvoorbeeld met DE KOM in Nieuwegein, kan ze nergens meer geld loskrijgen. Ze begrijpt dat subsidiegeld niet structureel aangevraagd kan worden, maar aan de andere kant moeten financiers ook snappen dat een project niet van de ene op de andere dag zelfvoorzienend kan worden neergezet. Debbie gaf aan het erg druk te hebben en al veel geïnvesteerd te hebben in gesprekken en interviews. Dat is niet ten goede gekomen aan de doelgroep, de vrouwen die Lister begeleidt. Dit was de reden om niet aan dit onderzoek deel te nemen.

LKCA

Het LKCA heeft vanuit haar landelijke rol goed zicht op de ontwikkelingen in andere provincies. LKCA ziet de provincies als verbinders: met een faciliterende rol om organisaties samen te brengen die elkaar anders niet tegen zouden komen. Een leidende rol op het terrein van de samenwerking van cultuur met het sociaal domein ziet het LKCA vooral bij provincies waar ontwrichtende maatschappelijk/ demografische problematieken spelen, zoals bijvoorbeeld in gebieden waar sprake is van krimp.

Het LKCA signaleert dat in stedelijke gebieden de link tussen cultuurparticipatie en het sociaal domein makkelijker opgepakt lijkt te worden dan in plattelandsgebieden. Een van de oorzaken ligt in het ontbreken van politiek draagvlak in deze gemeenten. De waarde van cultuur wordt hier nog vaak gezien als 'leuk' en 'extra'. Het LKCA adviseert deze gemeenten cultuurparticipatie in te zetten als preventief middel, met een meer economische blik om de leefbaarheid te vergroten, waardoor uiteindelijk ook zorgkosten kunnen verminderen.

Vanuit de ervaring met de regeling *Samen cultuurmaken* heeft het LKCA geleerd dat gelijkwaardigheid in de samenwerking tussen het sociaal domein en cultuur erg belangrijk is, en dat er voor de aanvang van een samenwerking goede afspraken moeten worden gemaakt.

De gelijkwaardigheid komt pas in zicht als beide partijen elkaars belangen begrijpen en accepteren.

Fonds voor Cultuurparticipatie

De aanvragen die voor de eerste 'vaste' ronde bij het Fonds voor Cultuurparticipatie zijn binnengekomen in januari van dit jaar en dit overtrof de verwachtingen. De regeling is zwaar overvraagd. Dat zegt wel iets over de ontwikkeling op dit gebied, de samenwerking van culturele instellingen met het sociaal domein. Het lijkt erop dat heel veel initiatieven die eerst tussen wal en schip vielen nu een plek hebben gevonden om aan te vragen.

Het sociaal domein is groot en breed. Het is daarom ook niet slecht om te focussen, of na te denken over specifieke doelgroepen. Speciaal onderwijs heeft een aparte positie binnen de regeling. Het onderwijs is niet langer uitgesloten.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie ziet diverse interessante initiatieven in het land. In de visie van het Fonds heeft de provincie een regisserende en coördinerende rol, vooral voor kleinere gemeenten. Ook zou men zich kunnen richten op agenderen van dit onderwerp bij gemeentelijke overheden en hen stimuleren om lokaal de schotten tussen begrotingen weg te halen. FCP financiert 50%, dus er zijn altijd andere financiers nodig.

VSBfonds

Hoofdmis­sie van het VSBfonds is het ondersteunen van projecten die bijdragen aan sociale mobiliteit en stimuleren van maatschappelijke samenhang. Daarbij wil het VSBfonds mensen stimuleren de eigen kansen en mogelijkheden te benutten, en wil het fonds bijdragen aan het tegengaan van tweedeling en polarisering. Het VSBfonds heeft twee aandachtsgebieden: mens en maatschappij, en kunst en cultuur. Deze velden worden nog gescheiden benaderd, maar dit is aan update toe. Er zijn steeds meer projecten waar een combinatie van deze twee aandachtsgebieden gemaakt wordt. Vanuit het aandachtgebied Kunst & Cultuur zien men dat projecten die gestart worden en duidelijk een maatschappelijk doel hebben en heel goed aansluiten bij de doelen van VSBfonds, steeds laagdrempeliger worden. Het fonds zoekt specifiek de rol als aanjager voor nieuwe initiatieven. Men is op zoek naar innovatieve en tijdelijke projecten. Het VSBfonds is geen structurele financier.

Bij het VSBfonds ziet men veel ontwikkeling in het samenwerken van de twee domeinen. Er wordt veel ervaring en kennis opgedaan. Men ziet dan ook veel kansen, en denkt daarbij aan bijvoorbeeld het maken van inspiratiehubs (structurele kenniskring met voorlopers), waar gemeenschappelijke wijsheid kan groeien en van elkaar wordt geleerd. Dit zou geen gesloten groep moeten zijn. De beste kansen liggen in samenwerking. Door samen met de financiers, gemeenten en fondsen, tot dialoog en uitwisseling te komen. Door elkaar als *critical friends* uit te dagen.

Jeugdfonds Sport & Cultuur

Het Jeugdfonds Sport & Cultuur is een organisatie die landelijk werkt, maar in Utrecht provinciaal is georganiseerd. Dit fonds, bij uitstek een voorbeeld van samenwerking tussen sociaal domein, de sport en cultuursector, levert maatwerk per gemeente. Overall is het anders georganiseerd. Het fonds werkt met een breed en goed vertakt netwerk van intermediairs uit het welzijnswerk, dat bemiddelt tussen de ouders, het fonds en de aanbieders. Er is een aantal dilemma's. Er is gebrek aan goed, toegankelijk, betaalbaar en laagdrempelig cultureel aanbod voor kinderen die opgroeien in achterstandssituaties. In de gezinnen waar deze kinderen opgroeien, wordt cultuur niet altijd gezien als iets dat belangrijk goed of fijn is om te doen. Dus aanbod en vraag moeten beiden worden gestimuleerd.

Het Jeugdfonds Sport & Cultuur Utrecht zou veel baat hebben bij meer cultuurcoaches met een specifieke opdracht en specifieke competenties. Die kunnen bijvoorbeeld ondersteunen met financiering, zodat er nieuw aanbod en nieuwe samenwerkingen van de grond kunnen komen. Zij kunnen ook verbindingen met welzijn leggen, en nieuwe samenwerkingen creëren.

Ook zien het Jeugdfonds veel heil in een netwerk waarin goede voorbeelden gedeeld kunnen worden, zodat deze verder uitgerold worden.

Kunstloc Brabant

In Noord-Brabant werkt de provinciale culturele organisatie Kunstloc Brabant met het programma Culturele samenleving op een breder terrein dan het Fonds voor Cultuurparticipatie: cultuurparticipatie, leefbaarheid en zorg. Met het Buurtcultuurfonds maakt de provincie projecten op het snijvlak van cultuurparticipatie en het sociale domein mogelijk als cofinancier.

In Brabant hebben de gemeenten en culturele instellingen behoefte aan netwerk, kennis ontwikkelen en kennisdelen en aan een instelling die de ontwikkelingen kan aanjagen.

Kunstloc Brabant ervaart dat het aanjagen op het platteland moeilijker is. Het is belangrijk dat dit structureel kan blijven plaatsvinden. In de provincie zijn op financieel vlak grote verschillen. De ene gemeente biedt meer financieel draagvlak of cofinanciering dan de andere. Dit betekent maatwerk en voortdurend zoeken waarop in te springen.

Na vele jaren ervaring is de conclusie dat de aanpak loont om energie en geld te stoppen in succesvolle organisaties, of de gemeenten die al zelf in beweging willen komen. De ambitie moet er al wel zijn. Wat helpt om een intrinsieke motivatie aan te wakkeren is geld. De vraag start namelijk vaak bij de vraag naar financiering: dan wil men advies, mogelijk gevolgd door inzichten en de start van een beweging.

Kunstloc Brabant en Buurtcultuurfonds signaleren dat kunstenaars en welzijnswerkers een andere taal spreken en andere doelstellingen hebben, die eerst duidelijk moeten zijn om een gelijkwaardige samenwerking op gang te laten komen. De doelstelling van Kunstloc Brabant en Buurtcultuurfonds voor de komende periode is om te verduurzamen wat er eerder in gang is gezet en succesvol is. Het draagvlak van de gemeenten en de mogelijkheden voor financiering zijn de stabiele en cruciale factoren, Zo lang die er blijven, kan het veld zich blijven ontwikkelen.

Adviezen van Kunstloc Brabant aan de provincie Utrecht:

- begin klein
- zorg voor gezamenlijk commitment
- zorg voor laagdrempelige en flexibele budgetten: met 10% co-financiering kun je al veel bereiken, is de ervaring van Buurtcultuurfonds. Dit schept een ingang waarmee je als provincie een beweging aan kunt jagen.
- zorg dat je zelf contacten met het veld onderhoudt
- zorg ervoor dat wat je wilt aanjagen (een gelijkwaardige samenwerking tussen cultuurparticipatie en sociale domein) ook zelf waar kunt maken. Dit is in Brabant niet altijd goed gegaan. Men was te veel verkokerd en te veel met eigen dingen bezig. Trek intern, binnen de provincie nauw met elkaar op.
- zorg lokaal voor laagdrempelige financieringsmogelijkheden.

Kunstgebouw Zuid-Holland

In mei 2020 is vanuit Kunstgebouw Zuid-Holland een projectleider cultuurparticipatie begonnen met de opdracht om in 52 gemeenten in Zuid-Holland de nieuwe regeling Samen Cultuurmaken onder de aandacht te brengen. De projectleider heeft haar opdracht breder opgepakt dan alleen de regeling onder de aandacht te brengen: ze wijst gemeenten ook op de mogelijkheden voor samenwerking tussen de domeinen, en zoekt ook naar andere fondsen. Dat doet ze mede omdat het FCP vrij specifiek is gericht op de culturele sector en vrij strak is gekaderd. De aanpak in Zuid-Holland kenmerkt zich als praktisch, gericht op stimuleren, goede voorbeelden delen, helpen met aanvragen. Hiervoor werkt men samen met een bureau voor fondsenwerving. De projectleider ziet een enorm verschil tussen kleinere en grotere gemeenten, mede doordat de bemensing bij instellingen in kleine gemeenten ook erg krap is. Eén persoon moet vaak alles doen. De projectleider wijst op de grote verschillen die er zijn tussen bijvoorbeeld zorginstellingen (groot, bureaucratisch) en culturele instellingen als een lastig punt in samenwerking. Het zijn twee verschillende sectoren die totaal anders georganiseerd zijn.

VRIJDAG Groningen

In Groningen werkt de organisatie VRIJDAG als aanbieder van cultuureducatie in de stad, en ook als ondersteunende en adviserende instelling voor cultuurparticipatie in stad én provincie. VRIJDAG voert in de stad Groningen het programma VRIJDAG in de Buurt uit, waarbij men in wijken van onderop vraag en aanbod ophaalt en verbindt.

In de provincie bestaat het Kultuurloket, dat adviseert over cultuurparticipatie, promoot, verbindt en ontwikkelt. Het netwerk van cultuurcoaches wordt ondersteund en samengebracht. Dit zijn coaches die in cultureel en sociaal domein werkzaam zijn. Ook doet men aan deskundigheidsbevordering (regieopleiding, workshops, besturen, marketing, etc.).

In de stad wordt actief samengewerkt met het sociaal domein vanuit de wijkaanpak. In wijken in Groningen

zijn cultuurcoaches vanuit VRIJDAG actief. Ze werken actief samen met de WIJ teams. Die activeren mensen die niet meedoen in de samenleving; dat doen ze ook door kunst en cultuur aan te bieden. Dat is al vrij gebruikelijk en er is ook veel budget mogelijk vanuit de middelen voor wijkaanpak. Wat men als lastig ervaart is de formele wereld van de zorg, met indicaties. De gemeente is erg ondersteunend in dit project. Gebiedsteams hebben een cultuurbudget. Voor de regieopleiding zijn er (toevallig) veel aanmeldingen van mensen die werken in het sociaal domein. Dat biedt kansen.

Voorbeeld stellend in de stad Groningen is het project Wijk de wereld, waarbij elke keer in en met een andere wijk een theaterproject wordt opgezet dat uitmondt in een grootste voorstelling in de Schouwburg. VRIJDAG is betrokken bij het voor- en na-traject, om mensen en projecten op te sporen, te stimuleren en het culturaanbod te verduurzamen. Het project Nor Huus in de gemeente Westerkwartier is een mooi provinciaal voorbeeld van een Groningse Odyssee, waarbij leefbaarheid in kleinere gemeenten centraal staat.

Kunst Centraal Utrecht

Kunst Centraal is een provinciale instelling die zich vooral richt op het werken in het onderwijs, en minder op het terrein van cultuurparticipatie. Wel werken onder de vlag van Kunst Centraal in twee gemeenten cultuurcoaches, die werken aan de relatie binnen- en buitenschools. In IJsselstein al een aantal jaren, en Baarn gaat dat nu beginnen.

Kunst Centraal focust op het onderwijs. Men is huiverig voor het instrumenteel inzetten van cultuurparticipatie, bijvoorbeeld in welzijn, ouderen en zorg. De angst zit in de afrekenbaarheid. Is cultuurparticipatie geslaagd als mensen minder eenzaam worden? Een optie is dat Kunst Centraal, net als bij CMK, zou kunnen werken aan de kwaliteit van de in te dienen projecten en helpen bij aanvragen. Die rol is echter niet voorzien in de regeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Kunst Centraal bereikt wel een doelgroep die ook onder de regeling 'Samen Cultuurmaken' kan vallen: de leerlingen van het speciaal onderwijs.

BIJLAGE 2 - Geraadpleegde documenten en websites

De kracht van cultuurhuizen - Verkennend en inventariserend onderzoek naar de stand van zaken in Utrechtse Cultuurhuizen, 2017.

https://mfa-maarn.nl/wordpress/wp-content/uploads/2019/05/5-a5_de_kracht_van_cultuurhuizen_spreads.pdf

Eeuwig Jong - Naar een Cultureel Regioprofiel voor de Stedelijke Regio Utrecht.

www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/wonen-en-leven/vrije-tijd/kunst-en-cultuur/2018-10-Eeuwig-Jong.pdf

Onderzoeksvoorstel naar regionale samenwerkingen op het gebied van talentontwikkeling.

Provincie Utrecht. Hanna Jansen, november 2020.

Een nieuwe visie op cultuurbeleid - Of waarom een overheid eigenlijk wil investeren in kunst en cultuur.

Blueyard Coöperatief UA, 2018.

www.blueyard.nl/wp-content/uploads/2019/02/Visie-Blueyard-op-Cultuurbeleid.pdf

Cultuur voor iedereen in stad Utrecht - Onderzoek naar de bijdrage van wijkcultuurhuizen ter bevordering van inclusieve cultuurparticipatie in stad Utrecht. FASE 1 - Ontwerpfase (2019).

Aart van der Maas, Anke Hamers, Dennis Bouma, Nico de Vos. Hogeschool Utrecht, december 2019.

www.hu.nl/onderzoek/publicaties/cultuur-voor-iedereen-in-stad-utrecht

Nieuwe energie voor Utrecht - Coalitieakkoord 2019-2023 Provincie Utrecht.

<https://provincieutrecht.d66.nl/content/uploads/sites/209/2019/09/Provinciaal-Coalitieakkoord-2019-2023.pdf>

Overzicht gehonoreerde Utrechtse projecten FCP aanloopregeling Samen Cultuurmaken verbreden, 2020.

Statenbrief Voortgang Sociale Agenda. Gedeputeerde Staten van Utrecht, 7 juli 2020.

Agenda Strategisch Overleg Cultuurparticipatie, 18 januari 2021.

Verslag Strategisch Overleg Cultuurparticipatie, 12 oktober 2020.

Meerjarenregeling Samen Cultuurmaken 2021–2024, Fonds voor Cultuurparticipatie.

Samen werken aan cultuur voor iedereen, Staatscourant nr. 30490, 10 juni 2020.

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2020-30490.html>

<https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/25/samen-cultuurmaken>

Voor jong & altijd - Cultuur- en erfgoedprogramma Provincie Utrecht 2020-2023.

www.provincie-utrecht.nl/sites/default/files/2020-06/Beleidsprogramma%20cultuur%20en%20erfgoed%202020-2023%20DEF%2003.pdf

Cultuurnota 2021-2024 per provincie - LKCA analyse.

www.lkca.nl/wp-content/uploads/2021/03/Cultuurbeleid-2021-2024-per-provincie.pdf

Documentatie en kennisdossiers van het Programma Cultuurparticipatie

LKCA kennisdossiers www.lkca.nl/artikel/kennisdossiers-cultuurparticipatie/

Conceptrapport *Regionale samenwerking talentontwikkeling (pop)muziek provincie Utrecht*. Joris Postulart i.o.v. Provincie Utrecht.

Corona en de betekenis van het culturele leven. Wat als de pandemie voorbijgaat, en wat als ze blijft?

Beleidssignalement maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen

Sociaal en Cultureel Planbureau, november 2020.

www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/11/20/corona-en-de-betekenis-van-het-culturele-leven

Kunst en positieve gezondheid - Een overzichtsstudie van culturele interventies met mensen die langdurig zorg en ondersteuning ontvangen. Cretien van Campen (Windesheim), Wies Rosenboom (LKCA), Saskia van Grinsven (Movisie), Carolien Smits (redactie). Windesheim, september 2017.

www.lkca.nl/publicatie/kunst-en-positieve-gezondheid/

Haak aan bij Volwassenenfonds Sport en Cultuur. Presentatie voor gemeenten.

Samenwerking op ondersteuning lokale ondersteuners. LKCA-presentatie bij bijeenkomst ism VSG over Brede Regeling Combinatiefuncties 2019-2022, 9 februari 2021.

Planned Culture. Presentatie van Platform Zorg&Cultuur.

Onbeperkt cultuur beleven - Onderzoek naar toegankelijkheid van culturele instellingen i.o.v. ministerie van OCW. Eindrapport, Significant APE, 30 september 2020.

www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/10/06/significant-ape-eindrapport-toegankelijkheid-culturele-instellingen

Keientrekkers - Procesverslag Interventure Keientrekkers 'Stimuleren van cultuurparticipatie in Amersfoort'. Leerprogramma Leiderschap in Cultuur, Universiteit Utrecht 2019/2020.

Wat hebben mensen met cultuur? Culturele betrokkenheid in de jaren tien.

Andries van den Broek, Sociaal en Cultureel Planbureau, maart 2021.

www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/02/26/wat-hebben-mensen-met-cultuur

Lang Leve Kunst. www.langlevkunst.nl/

Ouderen in de hoofdrol. Januari 2021.

www.leydenacademy.nl/lang-leve-kunst-ouderen-in-de-hoofdrol/

Age Friendly Cultural Cities.

<https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/20/age-friendly-cultural-cities>

Kunst en cultuur in de langdurige zorg en ondersteuning. www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/ouderen/programmas/programma-detail/kunst-en-cultuur-in-de-langdurige-zorg-en-ondersteuning/

Brede Regeling Combinatiefuncties.

<https://vng.nl/nieuws/buurtsportcoaches-en-cultuurcoaches-nieuwe-kansen>

Code Culturele Diversiteit. <https://codeculturelediversiteit.com/>

Code Diversiteit en Inclusie. <https://codedi.nl/>

IJslands preventiemodel. www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-van-het-NJi/Gemeenten-enthousiast-over-IJslands-preventiemodel

Positieve Gezondheid, maart 2021.

www.iph.nl/kennisbank/lkca-en-iph-tekenen-partnership/#:~:text=Dinsdag%2023%20maart%20tekenden%20Landelijk,de%20beweging%20van%20Positieve%20Gezondheid.

WHO-onderzoek Kunst, gezondheid en welbevinden, november 2019.

www.lkca.nl/artikel/who-bevestigt-kunst-en-cultuur-bevorderen-de-gezondheid/

Steunpakket sociaal en mentaal welzijn en leefstijl, februari 2021.

www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z03079&did=2021D06725

Erfgoed Expert team.

www.provincie-utrecht.nl/onderwerpen/cultuur-en-erfgoed/erfgoed-expert-team#:~:text=%20Erfgoed%20Expert%20Team%20%201%20Het%20Erfgoed,ander%20provincies,%20willen%20graag%20dat%20erfgoed...%20More

Kunst op Recept, de handreiking. LKCA, mei 2019.

www.lkca.nl/publicatie/kunst-op-recept-de-handreiking/

De veranderkracht van sociaal-artistiek samenwerken. Rose Figdor, Cultuuroost, november 2020.

www.cultuuroost.nl/veranderkracht/

BIJLAGE 3 - Over de auteurs

Wies Rosenboom werkte tot september 2020 bij landelijke kennisinstellingen op het gebied van cultuurparticipatie, en sinds het ontstaan van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst/LKCA als hoofd Cultuurparticipatie. De verbinding cultuur en het sociaal domein is een thema waarmee zij sterk verbonden is; diversiteit en inclusie hebben altijd haar aandacht. Opgeleid als orthopedagoog en dansdocent werkte zij behalve in de cultuursector ook in het onderwijs, - jeugd-hulpverlening en kinderopvang (onder meer bij het NIZW/jeugd, nu NJi). Sinds oktober 2020 werkt ze als zelfstandig consultant op cultuurgebied.

Josephine Lemmens is adviseur in de cultuursector. Ze werkt aan strategische, beleidsmatige en/of organisatorische vraagstukken van zowel culturele organisaties als overheden en private financiers. Ze was voor haar zelfstandige bestaan programma-coördinator bij het Fonds voor Cultuurparticipatie en vanuit die functie verantwoordelijk voor de programma's Cultuureducatie met Kwaliteit en Versterking Cultuurparticipatie. Daarvoor heeft ze in de culturele sector in verschillende functies gewerkt aan onderwerpen als cultuureducatie, publiekswerking, outreach en inclusie.

Bertien Minco is strategisch adviseur in de cultuursector, schrijver, redacteur en dagvoorzitter. Ze was verantwoordelijk voor de oprichting en uitbouw van het Jeugdcultuurfonds Nederland. Ze is helemaal thuis in de kunst-, cultuur- en mediasector, maar cultuureducatie, cultuurparticipatie en culturele diversiteit horen tot haar specialismen. Bertien is zeer verbonden met het herdenken en de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, wat tot uitdrukking komt in haar schrijfwerk en de functie van voorzitter van de RvT van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork.